

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК КОМИТЕТІ

ШЕКАРА АКАДЕМИЯСЫ

2-ФАКУЛЬТЕТ

2-арнайы кафедра

Адаутов А.Ю. Жасанов К.Б.

ӘСКЕРИ-ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ӘДІСНАМАСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

Оқу көрнекі құралы

Алматы
2022

ББК 68:72

А-28

*Оқу үдерісінде пайдалану үшін Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясы Әдістемелік кеңесінің
2022 жылғы 13 сәуірдегі шешімімен ұсынылғын, № 6-хаттама.*

А-28 **А.Ю.Адаутов, К.Б.Жасанов**
Әскери-ғылыми зерттеулердің әдіснамасы мен әдістемесі. Оқу көрнекі құралы. – Алматы, ҚР ҰҚК ША. 2022. 108 бет.

Рецензенттер: *Н.М.Кудро*, әлеуметтану ғылымдарының докторы;
Е.Н.Усенов, PhD докторы, қауымдастырылған профессор;
Д.В.Федорченко

Оқу көрнекі құралы «Әскери-ғылыми зерттеулердің негіздері», «Әскери-ғылыми зерттеулердің әдіснамасы мен әдістемесі» оқу жұмыс жоспарларына сәйкес әзірленді.

Көмекші бейнелеу оқу басылымы «Әскери-ғылыми зерттеулердің негіздері» және «Әскери-ғылыми зерттеулердің әдіснамасы мен әдістемесі» оқу пәндерін зерделеуге және оқытуға көмек беретін материалдарды қамтиды.

Оқу көрнекі құралында ғылым және ғылыми зерттеудің мәні мен мазмұны, ғылыми зерттеудің әдіснамасы, әдістері мен әдістемесі, диссертациялық әскери зерттеу жұмыстарының ғылыми аппараты, диссертациялар және диссертацияны қорғау құрылымы мен тактикасы ашылады. Оқу көрнекі құралының мазмұнын келесі топтарға бөлуге болады: «Ғылым және ғылыми зерттеулер» (2-13 суреттер), «Әдіснама» (14-28 суреттер, 1 кесте), «Ғылыми аппарат» (29-61 сурет, 2-3 кесте), «Диссертация» (62-76 суреттер, 4 кесте) және «Диссертацияны қорғау» (78-88 суреттер).

Оқу көрнекі құралында авторлық идеялардан басқа «Диссертациялық әскери зерттеулердің ғылыми аппараты» оқу құралының материалдары пайдаланылды. Оқу құралы. – Алматы: ҚР ҰҚК ШҚА, 2019. – 174 б. сонымен қатар біріктірілген компьютерлік - интернет желілерінің дүниежүзілік жүйесінің материалдары.

Оқу көрнекі құралының мазмұны докторантура мен магистратура мамандықтары бойынша Мемлекеттік жалпыға міндетті стандарт талаптарына, жедел-тактикалық факультеттің тыңдаушыларын дайындаудың оқу бағдарламасына сәйкес келеді және «Әскери-ғылыми зерттеулердің әдіснамасы мен әдістемесі» мен «Әскери-ғылыми білімнің негіздері» оқу пәндерін толығымен қамтиды.

Оқу құралы докторанттар мен магистранттарға, профессорлық-оқытушылық құрамға және ғылыми зерттеулерге қызығушылық танытқан адамдарға арналған.

© Қазақстан Республикасы
ҰҚК Шекара академиясы
2022

МАЗМҰНЫ

1. Әскери-ғылыми зерттеу негіздері бойынша негізгі терминдер мен ұғымдар бойынша глоссарий	8
2. «8D12210 – ҚР Мемлекеттік шекарасын күзету мен қорғау» білім беру бағдарламасы бойынша «Әскери-ғылыми зерттеулердің әдіснамасы мен әдісі» пәні бойынша ҚР ҰҚК Шекара академиясы докторантурасының түлектерінің құзыреттілік моделі	10
3. «7M12210 – ҚР Мемлекеттік шекарасын күзету мен қорғау» білім беру бағдарламасы бойынша «Әскери-ғылыми зерттеулердің негізі» пәні бойынша ҚР ҰҚК Шекара академиясы магистратурасының түлектерінің құзыреттілік моделі	11
4. Ғылым және оның қызметі	12
5. Ғылымдардың даму кезеңі	13
6. Шекара ғылымының құрылымы	14
7. Таным үдерісінің құрылымдық сұлбасы	15
8. Таным теориясының негізгі құрылымдық элементтері	16
9. Ғылыми зерттеулерді ұйымдастыру құрылымы	17
10 Ғылыми зерттеулердің жіктелуі	18
11 Ғылыми зерттеулер (<i>кұраушы бөліктер</i>)	19
12 Ғылыми зерттеудің мақсаты, пәні және нәтижесі	20
13 Зерттеудің ғылыми аппаратын жобалау	21
14 Ғылыми зерттеудің фазалары, сатылары және кезеңдері	22
15 Теориялық зерттеудің логикалық құрылымын құру	23
16 Әдіснамасы	24
17 Ғылым әдіснамасының негіздері	25
18 Зерттеу әдістемесі	26
19 Ғылыми зерттеу әдіснамасының, әдістері мен әдістемелерінің өзара байланысы	27
20 Ғылыми зерттеу әдіснамасының негізгі элементтері	28
21 Шекара ғылымы әдіснамалық аппаратының базалық элементтері	29
22 Ғылыми зерттеудегі әдіснаманың міндеттері	30
23 Ғылыми зерттеулердегі әдіснаманың функциялары	31
24 Ғылыми зерттеудің әдіснамалық құралдары	32
25 Ғылыми зерттеулердегі негізгі әдіснамалық тәсілдер	33

26 Шекаралық қауіпсіздікті зерттеудің әдіснамалық қағидаттары	34
27 Зерттеу әдістерінің көп деңгейлі жіктелуі (қоғамдастық дәрежесі мен іс-қимыл саласы бойынша)	35
28 Ғылыми таным әдістері	36
29 Ғылыми зерттеулердің әдістемелік жүйесі	37
30 Шекара ғылымының санаттары (сипаттамасы)	38
31 Зерттеудің ғылыми аппаратының элементтері	39
32 Зерттеудің ғылыми аппаратының элементтері	40
33 Зерттеу нысаны мен пәні ұғымдарын кесте түрінде салыстыру	41
34 Зерттеу пәні мен тақырыбының байланысы	42
35 Зерттеу тақырыбы, пәні мен мақсаты арасындағы тікелей байланыс	43
36 Зерттеу мақсатының негізгі сипаттамасы	44
37 Диссертацияның мақсатын тұжырымдау кезіндегі негізгі ақпараттық блоктар	45
38 Зерттеу нәтижелерінің нысандары және зерттеу мақсатының ғылыми аппараттың басқа элементтерімен өзара байланысы	46
39 Мәселені шешудің кеңейтілген сұлбасы	47
40 Қарама-қайшылықты анықтаудан бастап зерттеу нәтижелерін енгізуге дейінгі ғылыми зерттеу кезеңдері	48
41 Ғылыми мәселені тұжырымдау кезеңдері	49
42 Гипотезаның маңызды белгілері	50
43 Гипотезаға қойылатын талаптар	51
44 Гипотезаны растаудың негізгі жолдары және зерттеу гипотезасының, зерттеудің мақсаттары мен міндеттерінің өзара байланысы	52
45 Зерттеу тақырыбының өзектілігі	53
46 Зерттеу тақырыбының өзектілігін анықтайтын негізгі дәлелдер	54
47 Зерттеу тақырыбының өзектілігін негіздеуде қолдануға арналған лексикалық және синтаксистік құрылымдардың нұсқалары	55
48 Негізгі ақпараттық блоктар және тақырыптың өзектілігін негіздеу және оның зерттелу дәрежесін және ғылыми дамуын сипаттау кезінде олардың дәйектілігі	56
49 Тақырыпты зерттеу және ғылыми дамыту дәрежесін сипаттау мақсаттары	57
50 Диссертациялық зерттеу тақырыбының ғылыми әзірлену дәрежесін бағалау кезіндегі шешілетін міндеттер және алынатын нәтижелер	58

51	Тақырыптың зерттелу дәрежесін және ғылыми дамуын негіздеуде қолдануға арналған лексикалық және синтаксистік құрылымдардың нұсқалары	59
52	Зерттеу міндеттерін анықтауға бойынша әдістемелік ұсынымдар	60
53	Докторлық диссертация тақырыбына қойылатын талаптар	61
54	Диссертация тақырыбын негіздеу кезеңдері	62
55	Ғылыми жаңалық элементтерінің сипаттамасы	63
56	Зерттеудің жаңашылдық деңгейлері	64
57	Диссертациялық зерттеудің жаңашалық элементтері	65
58	Диссертация нәтижелерінің дұрыстығы мен негізділігі	66
59	Диссертациялық зерттеу нәтижелерін негіздеуге қойылатын талаптар	67
60	Диссертациялық зерттеу нәтижелерінің негізділігіне қол жеткізу жолдары	68
61	Қорғауға шығарылатын ережелер	69
62	Қорғауға ұсынылатын ережелердің маңызды белгілері	70
63	Жаңа ғылыми нәтижелердің ғылыми ережелерін тұжырымдау	71
64	Қорғауға шығарылатын ережелердің диссертация құрылымымен және зерттеу міндеттерімен өзара байланысы (нұсқа)	72
65	Зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы	73
66	Зерттеудің теориялық және практикалық критерийлерінің маңыздылығы	74
67	Диссертация	75
68	Диссертацияны орындау принциптері	76
69	Диссертацияны орындау принциптері (жалғасы)	77
70	Докторлық диссертацияның құрылымы	78
71	Диссертация кіріспесінің мақсаты	79
72	Диссертацияның кіріспесі бойынша жұмыс кезеңдері	80
73	Диссертацияның кіріспесінің құрылымы (нұсқа)	81
74	Диссертация мазмұнына қойылатын талаптар	82
75	Диссертациялық жұмысты құрылымдау нұсқалары	83
76	Диссертацияның қорытындысы	84
77	Тұжырым мен қорытындының айырмашылығы	85
78	Қорытынды әзірлеу бойынша жалпы ұсынымдар	86

79	Диссертация қорытындысының мазмұны	87
80	Диссертацияның кіріспесі мен қорытындысының маңызы	88
81	Диссертацияның кіріспесі мен қорытындысының өзара байланысы	89
82	Қорғауға шығарылатын ережелер	90
83	Диссертациялық зерттеудің ғылыми нәтижесі және ғылыми ережелері	91
84	Диссертацияны қорғаудың мәні	92
85	Қорғауға шығарылатын ережелер саны	93
86	Диссертацияны қорғауға арналған баяндаманың құрылымы	94
87	Диссертацияны қорғаудағы баяндама әдістемесі	95
88	Қорғау барысында диссертациялық зерттеулердің негізгі нәтижелерін баяндау тәсілі	96
89	Диссертацияны қорғаудағы типтік қателер	97
90	Сәтті баяндаудың ережелері	98
91	Диссертацияны көпшілік алдында қорғаудың негізгі ережелері	99
92	Ресми рецензенттің жазбаша пікірінің құрылымы	100
93	Ресми рецензенттің жазбаша пікірінің құрылымы (жалғасы)	101
94	Нотабене	102
95	Пайдаланылғын тәдебиет	103

Әскери-ғылыми зерттеу негіздері бойынша негізгі терминдер мен ұғымдар бойынша глоссарий

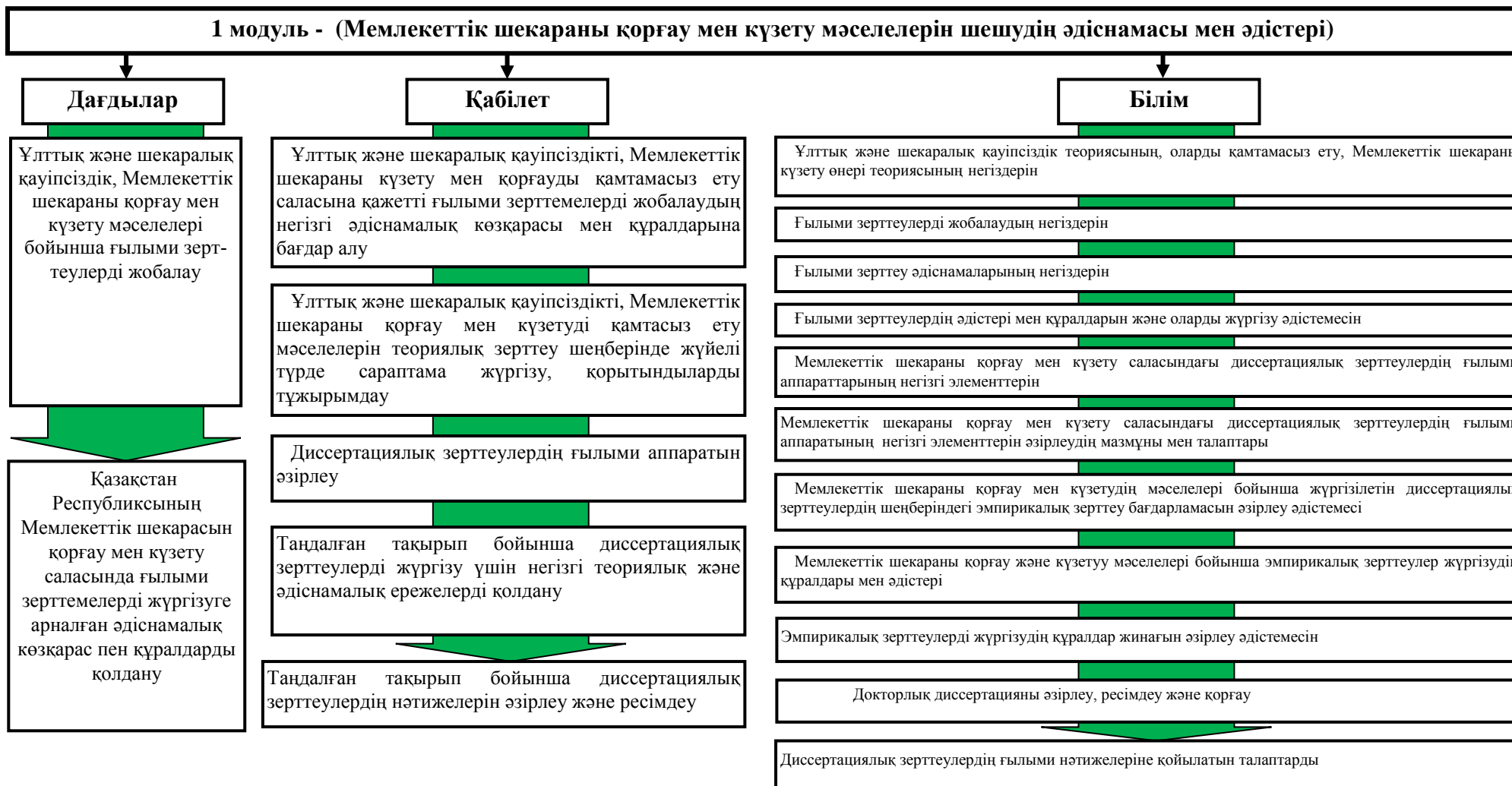
№ п/п	Термин	Терминология
1.	Академиялық адалдық қағидаты	Диссертация авторының басқа авторлардың құқықтары мен заңды мүдделерін сақтауы және диссертацияда автор мен дереккөзге сілтеме жасамай алынған материалдың болмауы, сондай - ақ мағынасын өзгертпей сөздер мен сөз тіркестерін синонимдік ауыстыра отырып, бөтен мәтінді (бұдан әрі-плагиат) пайдалану. Плагиатты табу мүмкіндігін азайту немесе болдырмау мақсатында техникалық құралдар мен тәсілдерді қолдануға жол берілмейді.
2.	Аналогия	Заттар туралы білімге олардың басқалармен ұқсастығы негізінде қол жеткізілетін таным
3.	Әдіс	(Грек тілінен methodos – зерттеу, оқыту, баяндау жолы, тәсілі. Таным және практикалық қызмет әдістері мен операцияларының жиынтығы.
4.	Әдіснама	Бұл адамның теориялық және тәжірибелік іс-әрекетін ұйымдастыру
5.	Әдістеме	Нақты материал мен нақты рәсімдер негізінде нақты әдісті жүзеге асыру
6.	Бейіні бойынша Доктор	Кәсіптік қызметтің тиісті саласы бойынша докторантура бағдарламасын меңгерген және Қазақстан Республикасында немесе одан тыс жерлерде диссертация қорғаған тұлғаларға берілетін дәреже
7.	Гипотеза	Осы салдарды тудыратын себеп туралы болжам.
8.	Ғылыми ережелер	Бұл нақты тұжырымдар түрінде көрсетілген теориялық нәтижелер-ғылыми түсіндірмесі (негіздемесі) бар, зерттеу нысанының қасиеттерін айқындайтын және (немесе) оларды қолдану (іске асыру) мүмкіндіктерін (жолдарын, тәсілдерін) көрсететін идеялар.
9.	Ғылыми жанашылдық принципі	Диссертацияның ғылыми нәтижелері, ережелері, ұсыныстары мен тұжырымдары жаңа болып табылады.
10.	Ғылыми зерттеу әдісі	Бұл іс-әрекеттердің, әдістердің, операциялардың белгілі бір дәйектілігі болып табылатын объективті шындықты білу тәсілі.
11.	Ғылыми нәтиже	Keң мағынада - бұл білім жүйесінің бір немесе басқа түрінде көрініс табатын бөлігі және / немесе білімді қолданудың әсері, ал тар мағынада - бұл ғылыми әдістермен алынған зерттеу немесе дамыту нәтижесі.
12.	Ғылыми нәтиженің негізділігі	Оның сенімділігінің сөзсіз дәлелі.
13.	Ғылыми нәтиженің сенімділігі	(жеткілікті сенімділік) бұл аталған нәтиже (заң, заңдылық, фактілер жиынтығы, мүмкіндік және т.б.) әрқашан аталған жағдайларда объектілердің аталған класы үшін орындалатындығының дәлелі
14.	Дедукция	Логика ережелеріне сәйкес қорытынды; буындары логика қатынастарымен байланысты
15.	Диссертация	Философия докторын (PhD), бейіні бойынша доктор даярлау жөніндегі білім беру бағдарламасы шеңберінде нақты мамандық бойынша Қазақстан Республикасында немесе шетелде қорғалған біліктілік ғылыми жұмысы
16.	Диссертацияға кіріспе	Таңдалған объект пен пән аясында жоспарланған зерттеу нәтижелерін, анықталған қарама-қайшылықтар мен проблемаларды, гипотеза мен тұжырымдалған мақсаттар мен диссертациялық жұмыстың белгілі бір міндеттерін логикалық тұрғыдан дұрыс баяндау, диссертацияның маңызды бөлімі
17.	Диссертацияның қорытындысы	Алынған нәтижелерді қорғауға шығарылатын мақсаттар, нақты міндеттер, ережелер бойынша олардың арақатынасында қисынды түрде ұсыну.

18.	Диссертацияның практикалық құндылығының принципі	Қолданбалы мәні бар диссертацияда автор алған ғылыми нәтижелердің практикалық қолданылуы туралы, авторлық куәліктермен, патенттермен, зияткерлік меншік куәліктерімен, өндіріске енгізу актілерімен және басқа да ресми құжаттармен расталған мәліметтер, ал теориялық мәні бар диссертацияда ғылыми қорытындыларды пайдалану жөніндегі ұсынымдар келтіріледі.
19.	Елестету	Бұған дейін адамның сезу органдарына әсер еткен заттың немесе құбылыстың қосалқы бейнесі.
20.	Жүйелілік	Осы жиынтықтан алынған тұжырымдардың арасында бір-біріне қайшы келетін немесе тұжырымдарды түсіндіруге қайшы келетін мәлімдемелер жиынтығының қасиеті.
21.	Зерттеу мақсаты	Бұл жоспарланған, күтілетін нәтиже, оған қол жеткізуге бағытталған диссертациялық зерттеу шеңберіндегі танымдық қызмет.
22.	Зерттеу нысаны	Проблемалық жағдайды тудыратын және зерттеу үшін тандалған процесс немесе құбылыс. Бұл зерттеуші жұмыс істейтін тәжірибенің немесе ғылыми білімнің бөлігі.
23.	Зерттеу пәні	Зерттеу объектісінің тұтас құрамдас бөлігі, оны қарастырудың белгілі бір аспектісі, бір немесе бірнеше жағы, зерттеуші зерттеу объектісін сипаттайтын ең маңызды қасиеттерді, белгілерді, қатынастарды бөліп көрсете отырып, тұтас объектіні білетін көзқарас. Зерттеу тақырыбы, әдетте, тақырыптың анықтамасына сәйкес келуі немесе оған жақын болуы керек.
24.	Зерттеу тақырыбының өзектілігі	Өз шешімін талап ететін ғылыми проблеманың/міндеттің маңыздылығы, заманауилығы, елеулігі
25.	Зерттеудің ғылыми аппараты	Зерттеудің өзара байланысты құрылымдық элементтерінің жиынтығы; ғылыми ойды іске асыру үшін қажетті және оны жүргізу тәртібі мен кезеңдерін айқындайды.
26.	Зерттеудің жаңалығы	Бұл автор алғаш рет алған жаңа, бірегей, ерекше нәтижелер
27.	Зерттеудің практикалық (қолданбалы) маңыздылығы	Бұл автор жасаған және оны пайдалануға немесе қолдануға болатын құндылық.
28.	Зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы	Бұл зерттеу нәтижелерінің адам мен қоғамның ғылыми-теориялық және практикалық қызметіндегі оң рөлі.
29.	Зерттеудің теориялық маңыздылығы	Бұл зерттеу жұмысының теориялық мәнін (қолданылуын) ашу, алынған нәтижелерді адам өмірінде және қоғамда қалай қолдануға болатынын сипаттау.
30.	Идея	Аралық аргументсіз құбылысты интуитивті түсіндіру және байланыстардың барлық жиынтығын білу.
31.	Индукция	Фактілерден кейбір гипотезаға (жалпы тұжырымға) қорытындылау.
32.	Қабылдау	Адам миында заттардың қасиеттерінің немесе жалпы құбылыстардың бейнесі; заттың бастапқы сезімдік бейнесін құрады.
33.	Қиял	Адамның миындағы әртүрлі идеяларды түрлендіру, оларды суреттердің бүкіл бейнесіне біріктіру.
34.	Қорғауға шығарылатын ережелер	Бұл диссертациялық жұмыстың мәнін синтездейтін өзара байланысты және өзара келісілген тұжырымдар жүйесі.
35.	Қорытынды	Бұл оның алғышарттары шынайы деп танылған жағдайда дұрыс деп саналатын шешім. «...Яғни, қорытындыда келтірілген көптеген пайымдаулардың (фактілердің) ішінен біреуі таңдалады (танылады немесе жоққа шығарылады) - дұрыс (сенімді) және ол қорытындыда «ресімделеді»».

36.	Қорытындылау дегеніміз	Бірнеше пайымдауларды қатарынан біріктіретін ойлау процесі, нәтижесінде жаңа пайымдау пайда болады.
37.	Модельдеу	Зерттелетін объектіні түпнұсқаның сипаттамалары тексерілетін аналогымен (моделімен) ауыстырудан тұратын таным әдісі.
38.	Нақтылық принципі	Диссертациялық жұмыстың нәтижелері ғылыми зерттеулердің заманауи әдістерін және компьютерлік технологияларды қолдана отырып деректерді өңдеу және түсіндіру әдістерін қолдана отырып алынды (егер қолданылса); жаратылыстану, техникалық, медициналық, ауыл шаруашылығы мамандықтары бойынша орындалған диссертациялар үшін теориялық тұжырымдар, модельдер, анықталған өзара байланыстар мен заңдылықтар эксперименттік зерттеумен дәлелденді және расталды; "білім" тобының мамандықтары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденді (егер қолданылса).
39.	Нотабене	Nota bene, NB (лат. «байқасаң жақсы», «назар аудар»).
40.	Пайымдау	Тұжырымдамаларды байланыстыру арқылы бір нәрсені растау немесе теріске шығару туралы ой.
41.	Сезімдер	Сезу органдары арқылы қабылдайтын адам миындағы объектілік әлемдегі заттар немесе құбылыстардың қасиеттерінің бейнесі.
42.	Синтез	Бөлшектелген объектінің бөліктері біріктіріліп, объект біртұтас ретінде танылады.
43.	Талдау	Зерттеу пәні бөліктерге бөлінеді және олардың әрқайсысы бөлек зерттеледі.
44.	Таным	Адам санасының надандықтан білімге қарай қозғалуы.
45.	Тәуелсіздік принципі	Диссертация дербес жазылады және диссертация авторының ғылымға, техника мен технологияның дамуына қосқан жеке үлесін көрсетеді.
46.	Теория	Адам миындағы маңызды қасиеттердің делдалдық және объекттер арасындағы себеп-салдарлық байланыстар мен тұрақты қатынастардың жалпыланған бейнесі.
47.	Тұжырымдау	Ойлау процесі, оның барысында кейбір бастапқы пайымдаулардан (алғышарттардан) жаңа пайымдауларға - қорытындыларға көшу жүзеге асырылады.
48.	Түсінік	Заттың немесе құбылыстың ең елеулі қасиеттерін көрсететін ой.
49.	Философия докторы (PhD)	Ғылыми-педагогикалық бағыт бойынша докторантура бағдарламасын меңгерген және Қазақстан Республикасында немесе одан тыс жерлерде диссертация қорғаған, «Білім туралы» Заңда белгіленген тәртіппен танылған тұлғаларға берілетін дәреже.
50.	Ішкі бірлік принципі	Диссертация ішкі бірлікке ие, оның барлық бөлімдері мен ережелері қисынды өзара байланысты; ғылыми ережелер, алынған нәтижелер мен ұсыныстар диссертацияда қойылған мақсаттар мен міндеттерге сәйкес келуі керек.

«8D12210 – ҚР Мемлекеттік шекарасын күзету және қорғау» білім беру бағдарламасы бойынша,
 «Әскери-ғылыми зерттеулердің әдіснамасы мен әдістемесі» пәні бойынша ҚР ҰҚК Шекара академиясы докторантура түлегінің
Құзыреттілік моделі

Жалпы кәсіптік құзіреттілік - 1 (ЖКҚ-1) «Мемлекеттік шекараны күзету мен қорғау проблемаларын шешудің әдіснамасы мен әдістерін әзірлеу, қолдану қабілеті».

«7М12210 – ҚР Мемлекеттік шекарасын күзету және қорғау» білім беру бағдарламасы бойынша,
«Әскери-ғылыми зерттеулердің негіздері» пәні бойынша ҚР ҰҚК Шекара академиясы магистратура түлегінің
Құзыреттілік моделі

Кәсіптік құзіреттілік - 3 (КҚ-3) «Кәсіби қызметтегі проблемаларды шешу жолдарын іздеу бойынша әдіснаманы анықтау және ғылыми зерттеулер жүргізуді жобалау қабілеті».

5 Модуль. Кәсіби қызметтегі проблемаларды шешу жолдарын іздеу бойынша әдіснаманы анықтау және ғылыми зерттеулер жүргізуді жобалау қабілеті

Дағдылар

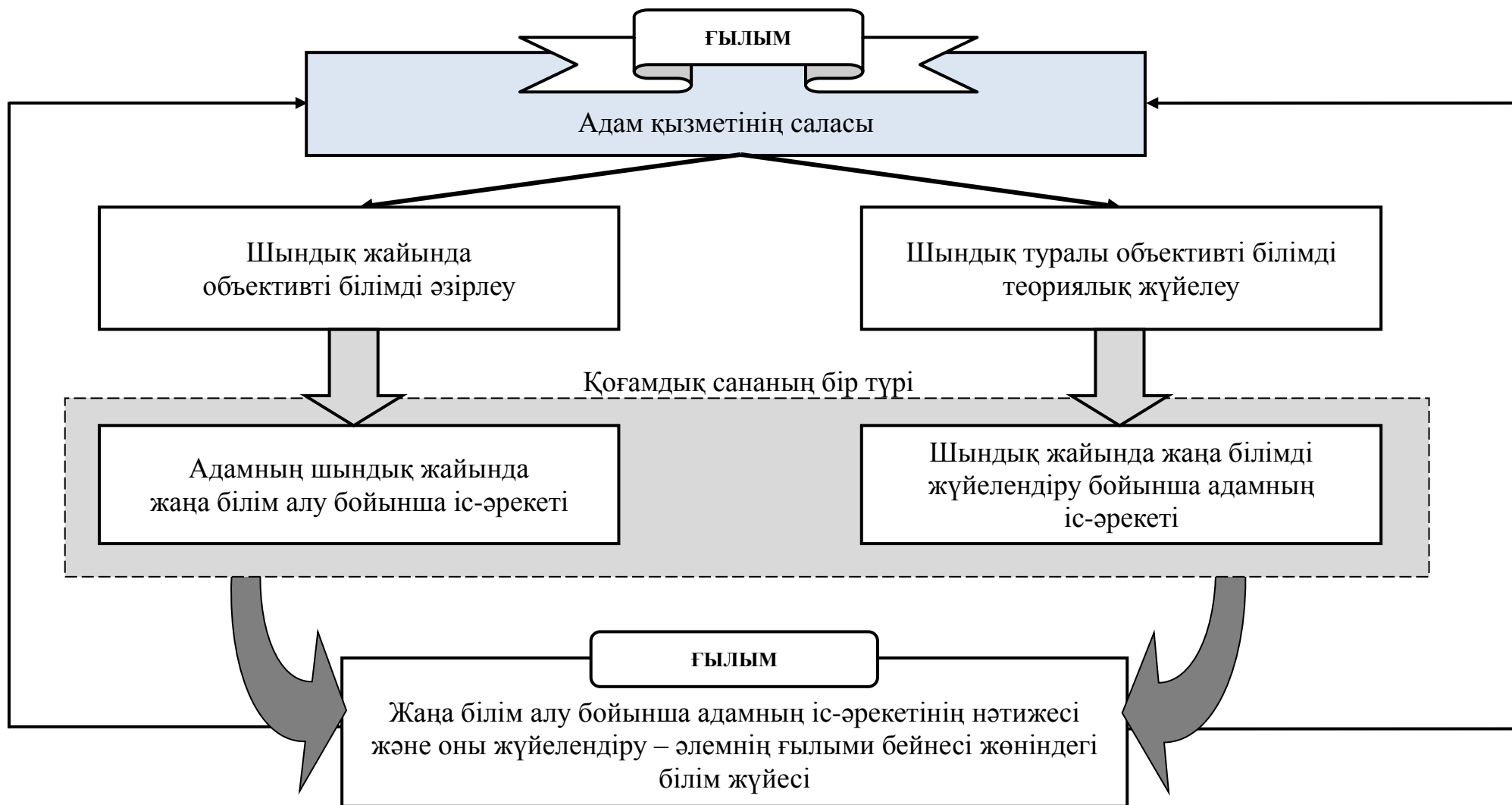
1. МШ күзету мен қорғау проблемаларын анықтау үшін әскери-ғылыми негіздері пайдалану.
2. МШ күзету мен қорғауды жетілдіру мәселелері бойынша магистерлік диссертацияны әзірлеу.
3. Ғылыми-зерттеу жұмыстарын ұйымдасу мен жүргізу, сонымен қатар эмпирикалық мәліметтерді өңдеу мен оларды түсіндіру тәсілдерін ұйымдастыру
4. Магистерлік диссертация тақырыбының шеңберінде бағдарламаны әзірлеу және ғылыми зерттеуді дербес жүргізу.

Қабілет

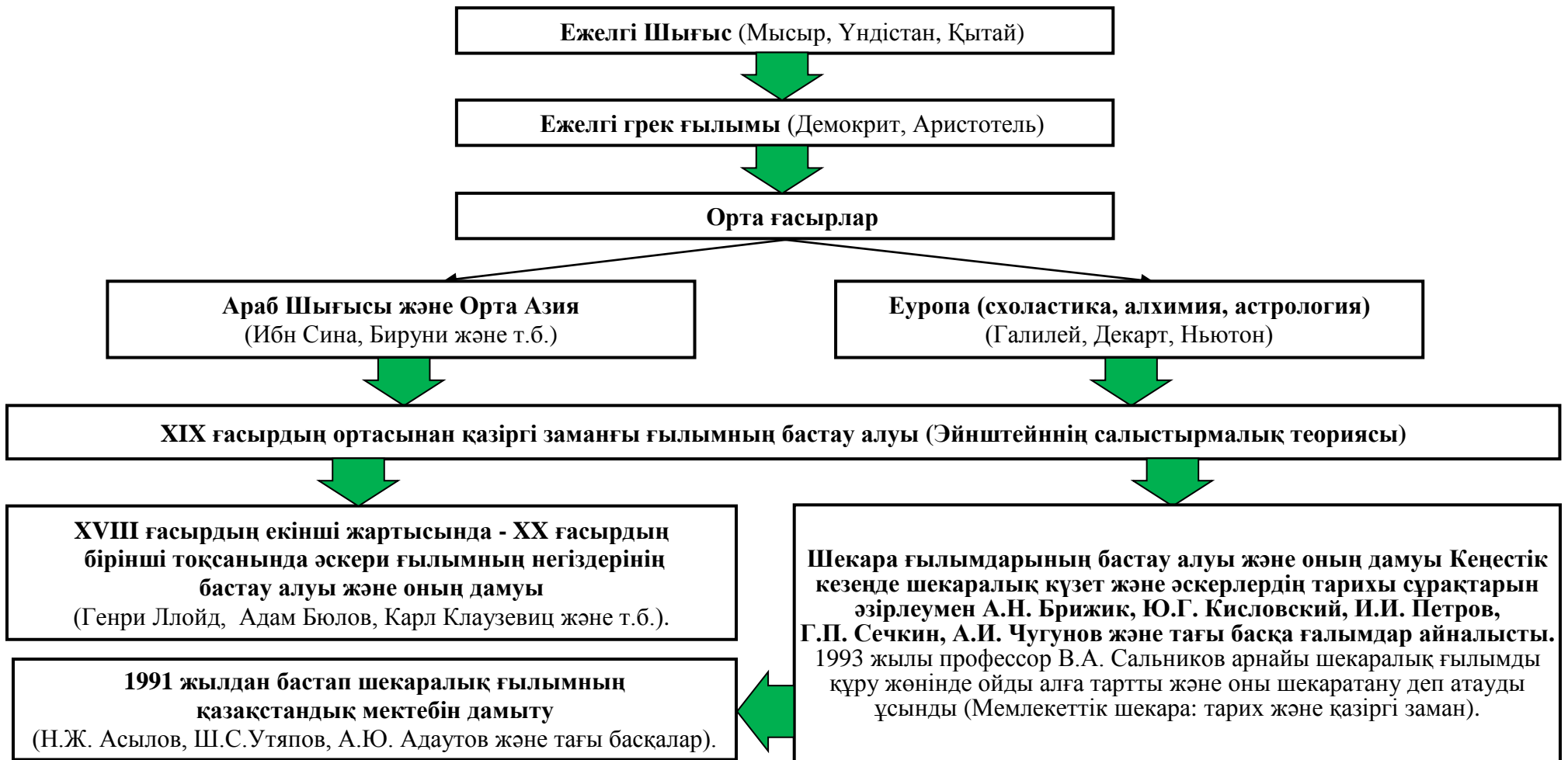
- 1.1 Мемлекеттік шекараны күзету мен қорғау саласында әскери-ғылыми зерттеуді жобалау үшін қажетті негізгі әдіснамалық тәсілдер мен құралдарда бағдарлану.
- 1.2 Мемлекеттік шекараны күзету мен қорғау проблемалары бойынша зерттеу жүргізу.
- 2.1 Таңдалған тақырып бойынша магистерлік диссертациялық зерттеулерді әзірлеу барысында негізгі әдіснамалық және теориялық ережелерді қолдану.
- 2.2 Таңдалған тақырып бойынша диссертациялық зерттеудің нәтижелерін әзірлеу және ресімдеу.
- 3.1 Тәжірибелік-эксперименттік жұмысты дайындау мен жүргізу әдістемелерін пайдалану.
- 3.2 Зерттеу нәтижелерін ұсыну және оны сипаттау тәсілдерін пайдалану.
- 4.1 Ғылыми зерттеуді жоспарлау және өз бетінше жүргізу.
- 4.2 Ғылыми-зерттеу жұмысының нәтижелерін апробациялау.

Білім

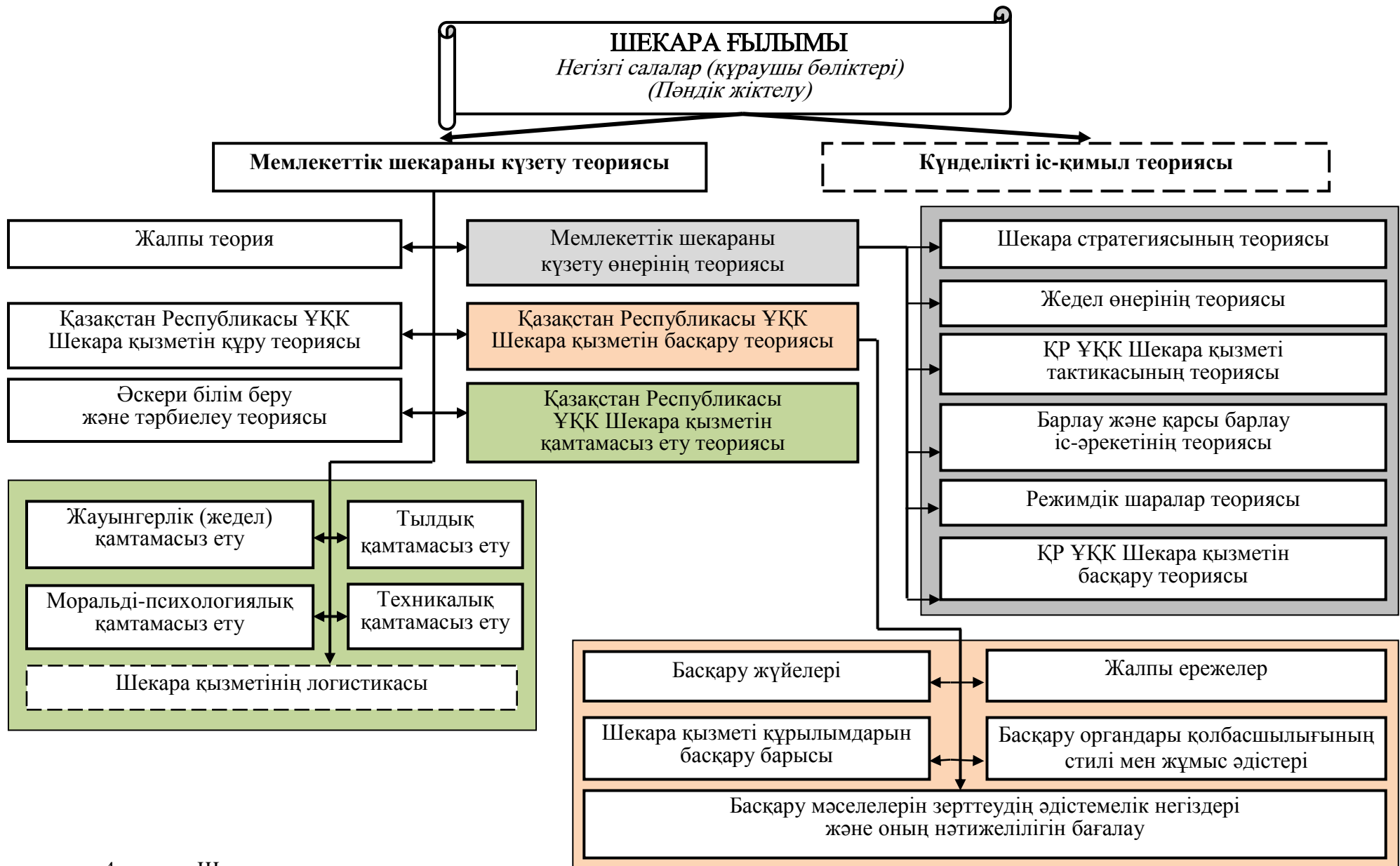
- 1.1.1 Әскери-ғылыми зерттеулердің мәні мен ерекшелігін.
- 1.1.2 Мемлекеттік шекараны күзету мен қорғау саласында әскери-ғылыми зерттеуді жобалаудың негіздерін.
- 1.2.1 Әскери-ғылыми зерттеуді жүргізудің логикасын.
- 1.2.2 Әскери-ғылыми зерттеудің әдісін.
- 2.1.1 Магистерлік диссертацияны орындаудың ерекшеліктері мен құрылымын.
- 2.1.2 Эксперимент жүргізу тәртібі және алынған теориялық шешімдердің барабарлығын бағалауды.
- 2.1.3 Зерттеу нәтижелерін апробациялау, сипаттау және енгізуді.
- 2.2.1 Зерттеу нәтижелері бойынша теориялық ережелер мен тәжірибелік қорытындыларды тұжырымдау әдістемесін.
- 2.2.2 Магистерлік диссертацияны ресімдеу әдістемесін.
- 2.2.3 Магистерлік диссертациялық зерттеудің нәтижесін ұсыну және көпшілік алдында қорғау әдістемелерді.
- 3.1.1 Ғылыми экспериментті дайындау мен жүргізудің мәні, түрлері, мақсаттары, кезеңдерін.
- 3.1.2 Ғылыми зерттеу жүргізу барысындағы зерттеуші қызметінің алгоритмін.
- 3.2.1 Қолданылатын әдістемелердің сезімталдығына, сенімділігіне және валидтілігіне қойылатын талаптарды.
- 3.2.2 Кәсіби проблематика бойынша ғылыми мақаланы дайындау мен жариялаудың талаптарын.
- 4.1.1 Зерттеу тәжірибесіндегі құжаттар формасын және оларды толтыруға қойылатын талаптарды.
- 4.1.2 Апробация үдерісінің мазмұны мен ресімдеу талаптарын.
- 4.2.1 Эмпирикалық мәліметтерді өңдеу тәсілдерін.
- 4.2.2 Зерттеу нәтижелерін апробациялау технологиясын.

2-сурет – Ғылым және оның қызметі

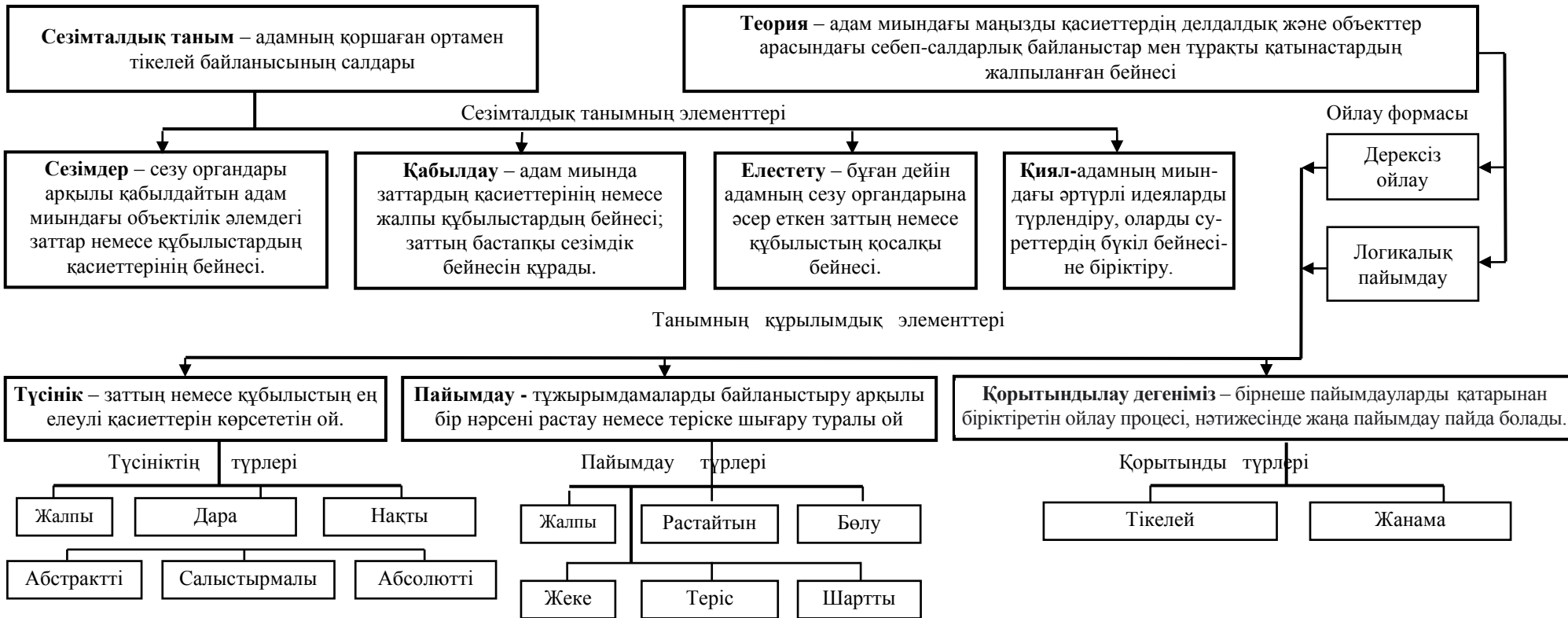

3-сурет – Ғылымдардың даму кезеңі

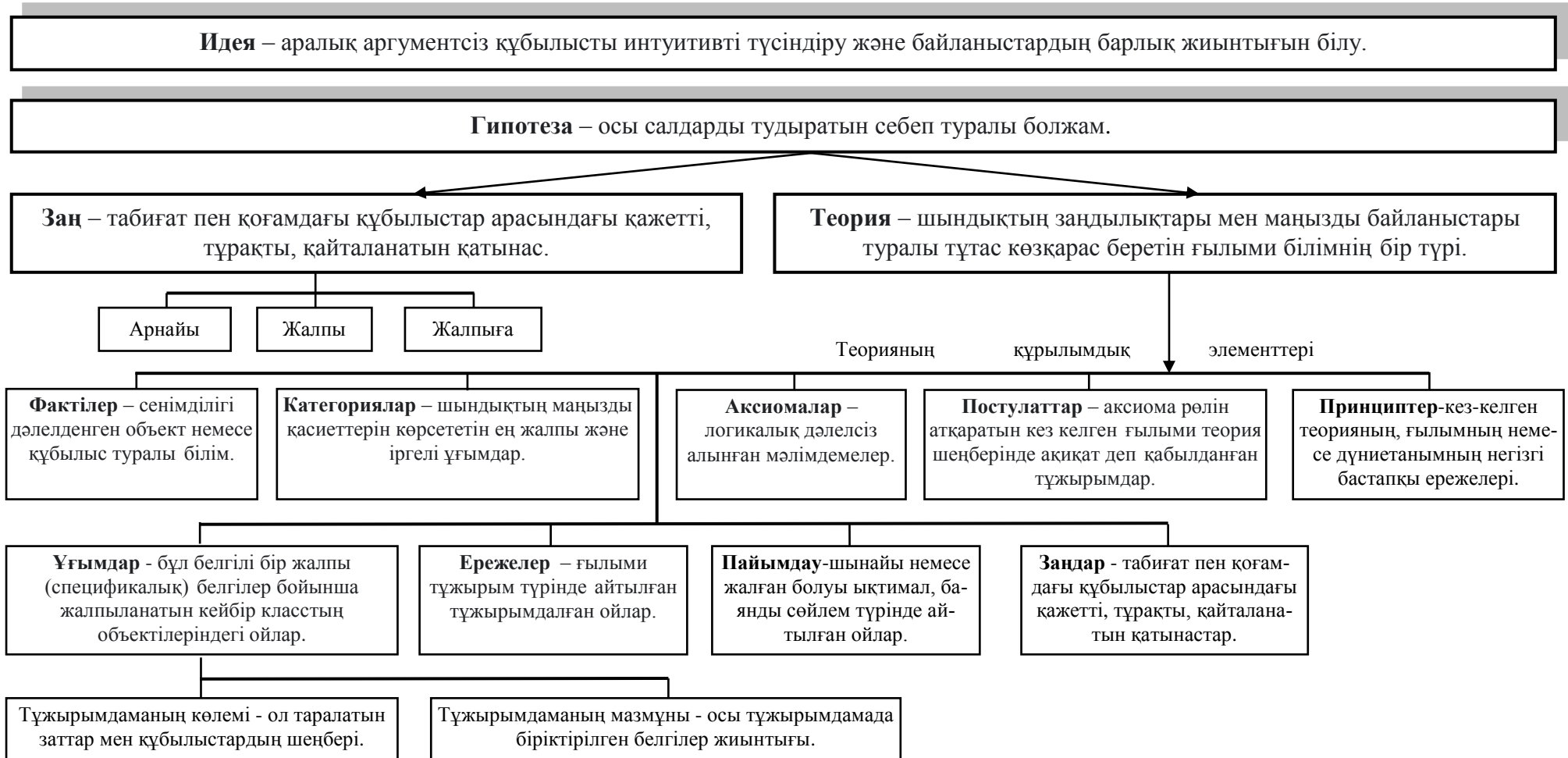

4-сурет – Шекара ғылымының құрылымы

Таным – адам санасының надандықтан білімге қарай қозғалуы

5-сурет –Таным процесінің құрылымдық сұлбасы

6-сурет – Таным теориясының негізгі құрылымдық элементтері

Ғылыми зерттеу – бұл ғылымның өмір сүру және даму формасы

Ғылыми зерттеулердің жалпы сұрақтары (теория, әдіснама және әдістер)

Теория

Ғылыми теория – бұл теориялық білімді ұйымдастырудың ең жоғарғы формасы

Әдіснама

теориялық білім қызметінің құрылымы, логикалық ұйымдастырылуы, әдістері мен құралдары туралы ілім.

Әдіс

зерттеу жолы, нақты мәселелерді шешудің кез-келген мақсатына жету тәсілі.

Ғылыми зерттеу процестері
(таным формалары, әдістері және құралдары)

Ғылыми зерттеулер әдістемесі
(нақты нысандарды, әдістер мен құралдарды таңдау)

Ғылыми зерттеулер технологиясы
(ғылыми зерттеулер процестері және оларды орындау әдістемесі туралы білім жиынтығы)

Ғылыми зерттеудің мақсаты - объектіні, процесті немесе құбылысты жан-жақты, сенімді зерттеу

7-сурет – Ғылыми зерттеулерді ұйымдастыру құрылымы

ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР

- зерттеу объектісі туралы жаңа немесе нақтыланған білімге қол жеткізу үшін қажетті танымның нақты әдістерінің жиынтығына негізделген адамның тиісті ғылыми қызметі

Түрлері

Іргелі ғылыми зерттеулер
-түбегейлі жаңа білім алу және жинақталғандарды одан әрі дамыту; табиғаттың жаңа заңдарын ашу және жаңа теорияларды құру

Қолданбалы ғылыми зерттеулер -
іргелі зерттеулер негізінде жекелеген салаларды дамытудың практикалық міндеттерін іздеу және шешу

Әзірлеу
қолданбалы зерттеулердің нәтижелерін техниканың тәжірибелік үлгілерін жасау және пысықтау үшін пайдалану, қолданыстағы техниканы жетілдіру

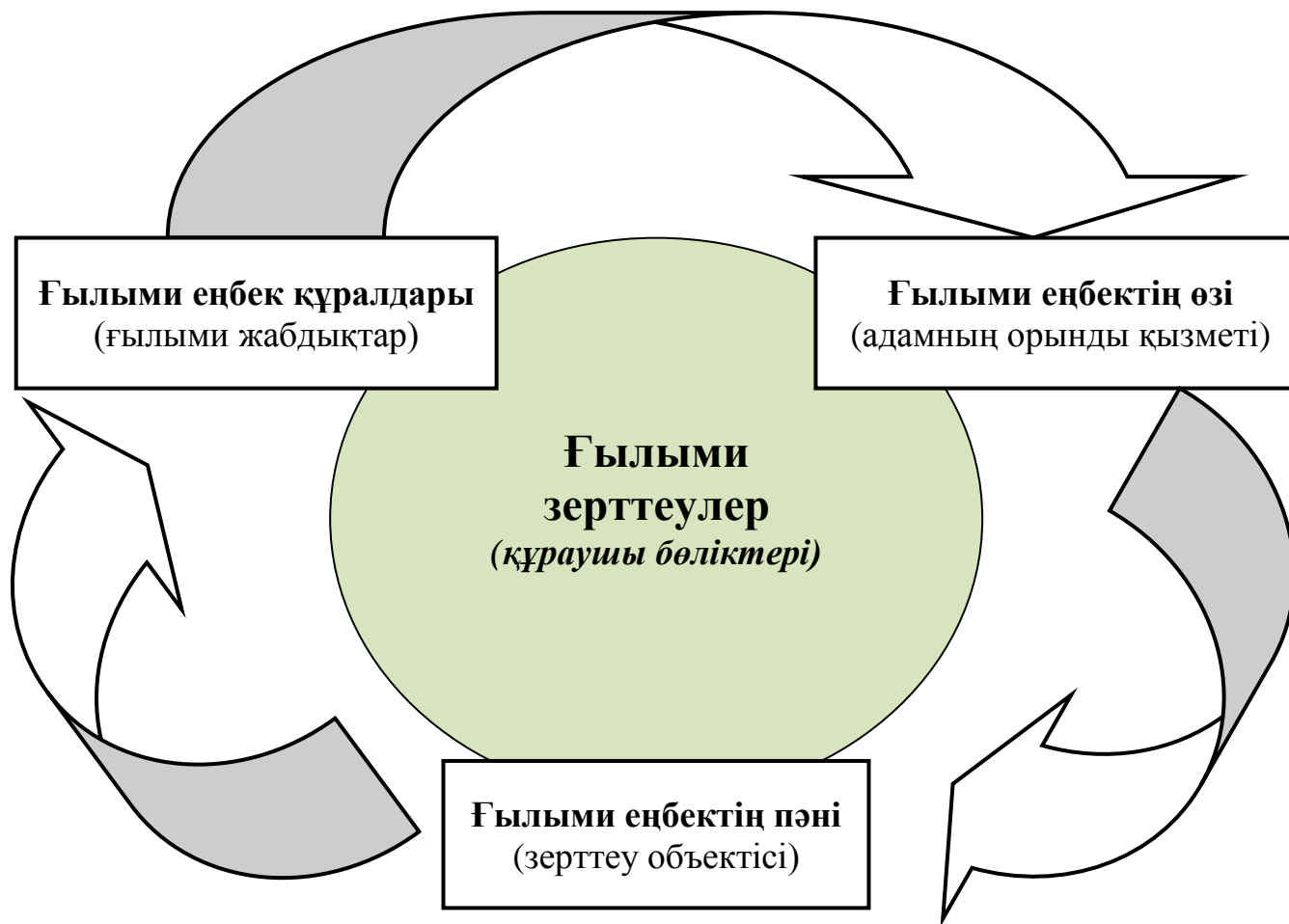
ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР

Нысаналы мақсаты

Табиғат немесе қоғамдық құбылыстармен байланысы

Ғылыми жұмыстың тереңдігі мен сипаты

8-сурет – Ғылыми зерттеулердің жіктелуі

9 -урет – Ғылыми зерттеу (құраушы бөліктері)

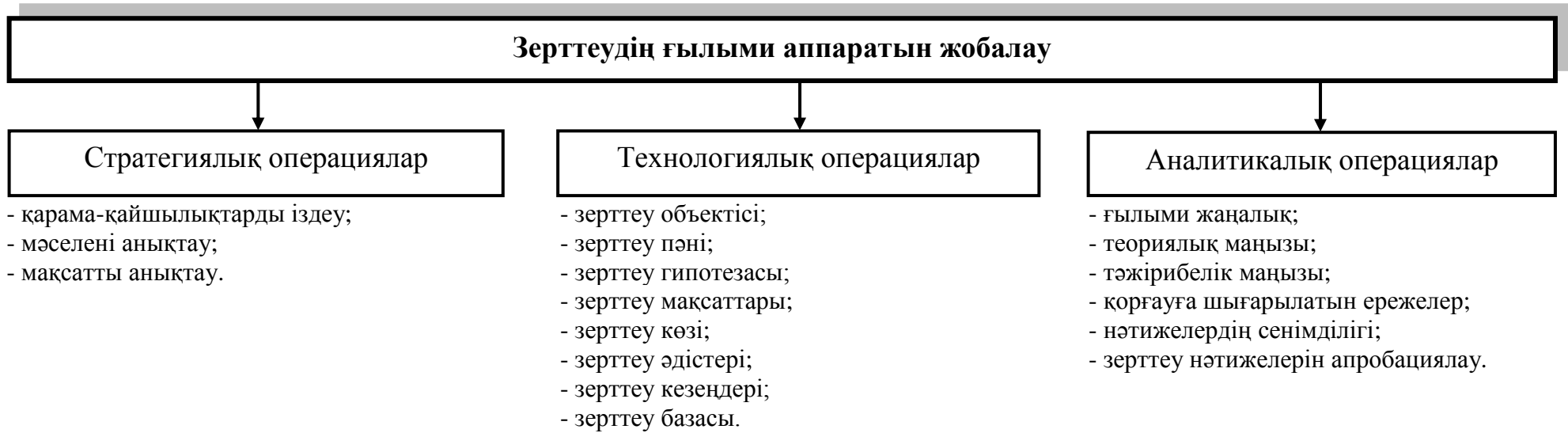
ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР

Ғылыми зерттеудің мақсаты — құбылыстарға тән тек ерекшеліктерді ғана емес, құбылысқа тән жалпы, қайталанатындығын ашып көрсету, оның мәнін білу, олардың пайда болуын, құрылымын, қызмет ету және даму заңдылықтарын анықтау

Зерттеу құралы – бұл зерттеушінің ең маңызды белгілерін (зерттеушінің көзқарасын) көрсете отырып, тұтас нысанды танып білетін «белгілі жағы, аспектісі, көзқарасы, «проекциясы»». Бір объект әртүрлі зерттеулердің немесе тіпті бүкіл ғылыми бағыттардың тақырыбы болуы мүмкін

Ғылыми зерттеу нәтижелері–құбылыстарды қатаң сипаттау, олардың себептері, заңдары және олардың мүмкін болатын өзгерістерін ғылыми болжау арқылы түсіндіру — ғылыми еңбектерде, мақалаларда, монографияларда жазылады, содан кейін оның тиімділігін арттыру үшін тәжірибеде қолданылады

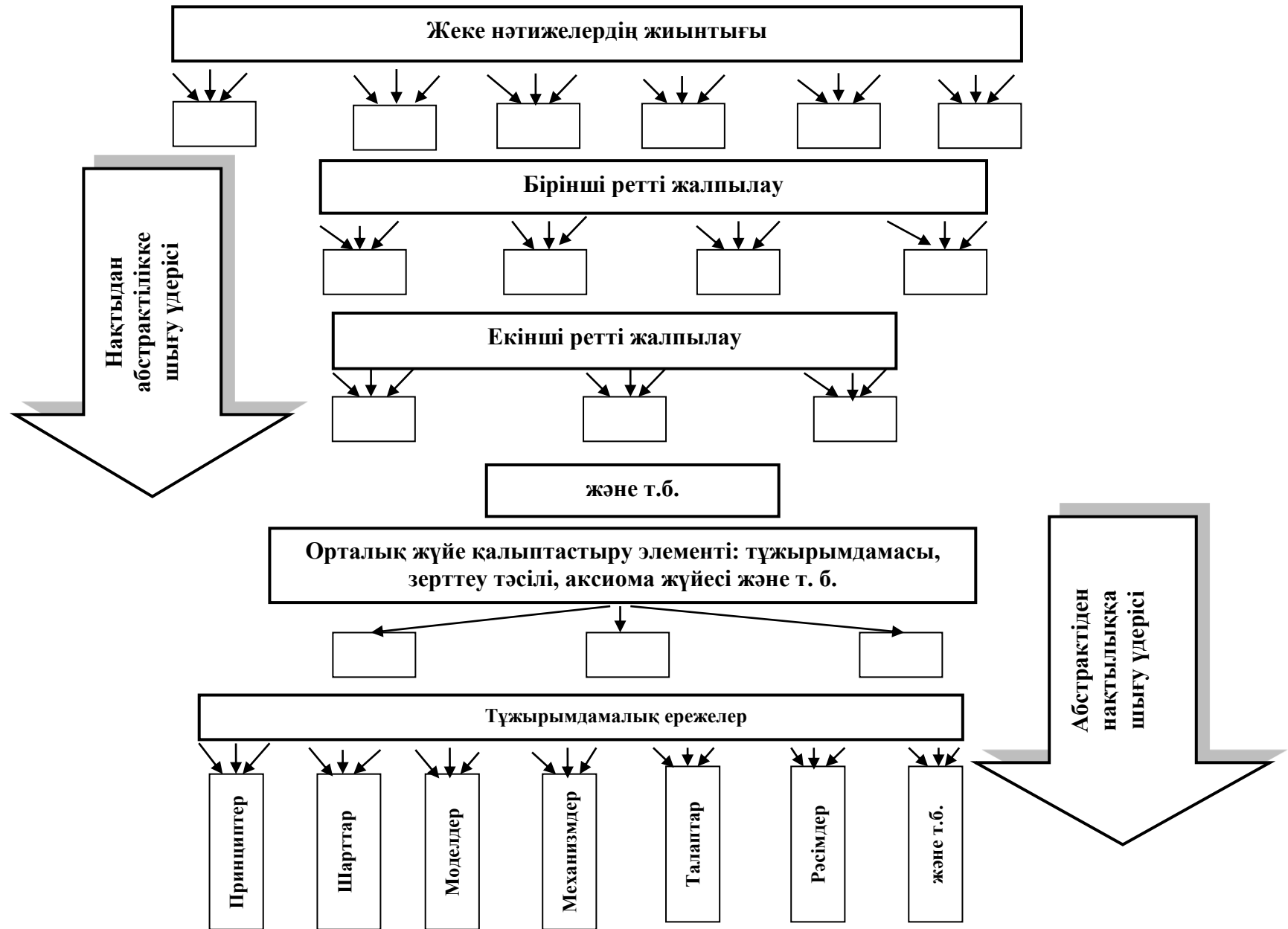
10-сурет – Ғылыми зерттеудің мақсаты, пәні және нәтижесі

11-сурет – Зерттеудің ғылыми аппаратын жобалау

Фазалар	Сатылар	Кезеңдер
Жобалау фазасы	Тұжырымдамалық кезең	Қарама-қайшылықтарды анықтау
		Мәселені тұжырымдау
		Зерттеу мақсаттарын анықтау
		Критерилерді таңдау
	Модельдеу кезеңі (гипотезаны құру)	1. Гипотезаны құру
		2. Гипотезаны (нақтылау) анықтау
	Зерттеу құрылысының сатысы	1. Декомпозиция (зерттеу міндеттерін анықтау)
2. Жағдайларды (ресурстық мүмкіндіктерді) зерттеу		
3. Зерттеу бағдарламасын құру		
Зерттеудің технологиялық дайындығының сатысы		
Технологиялық фаза	Зерттеуді жүргізу сатысы	Зерттеуді жүргізу сатысы
	Нәтижелерді ресімдеу сатысы	Нәтижелерді ресімдеу сатысы
Рефлексивті фаза	Зерттеу нәтижелерін өзіндік бағалау	

1-кесте – Ғылыми зерттеудің фазалары, сатылары және кезеңдері

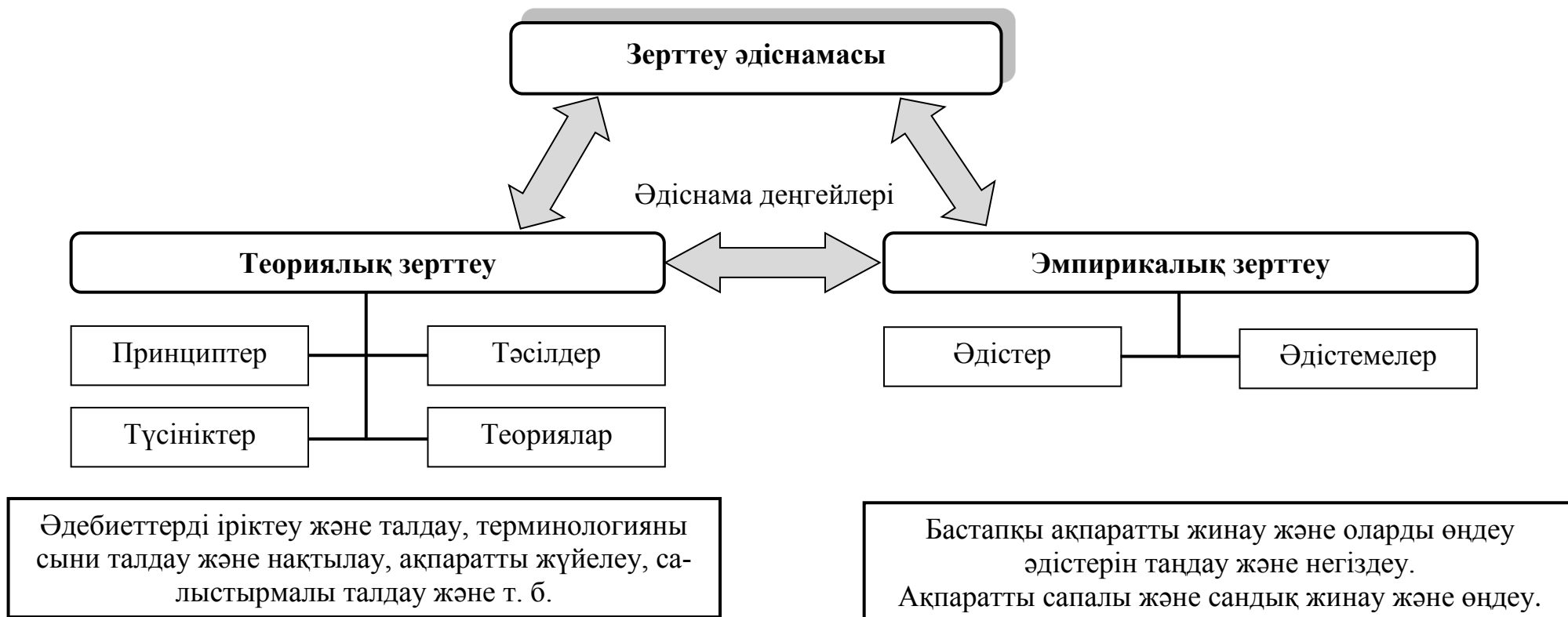
12-сурет – Теоретикалық зерттеудің логикалық құрылымын құру

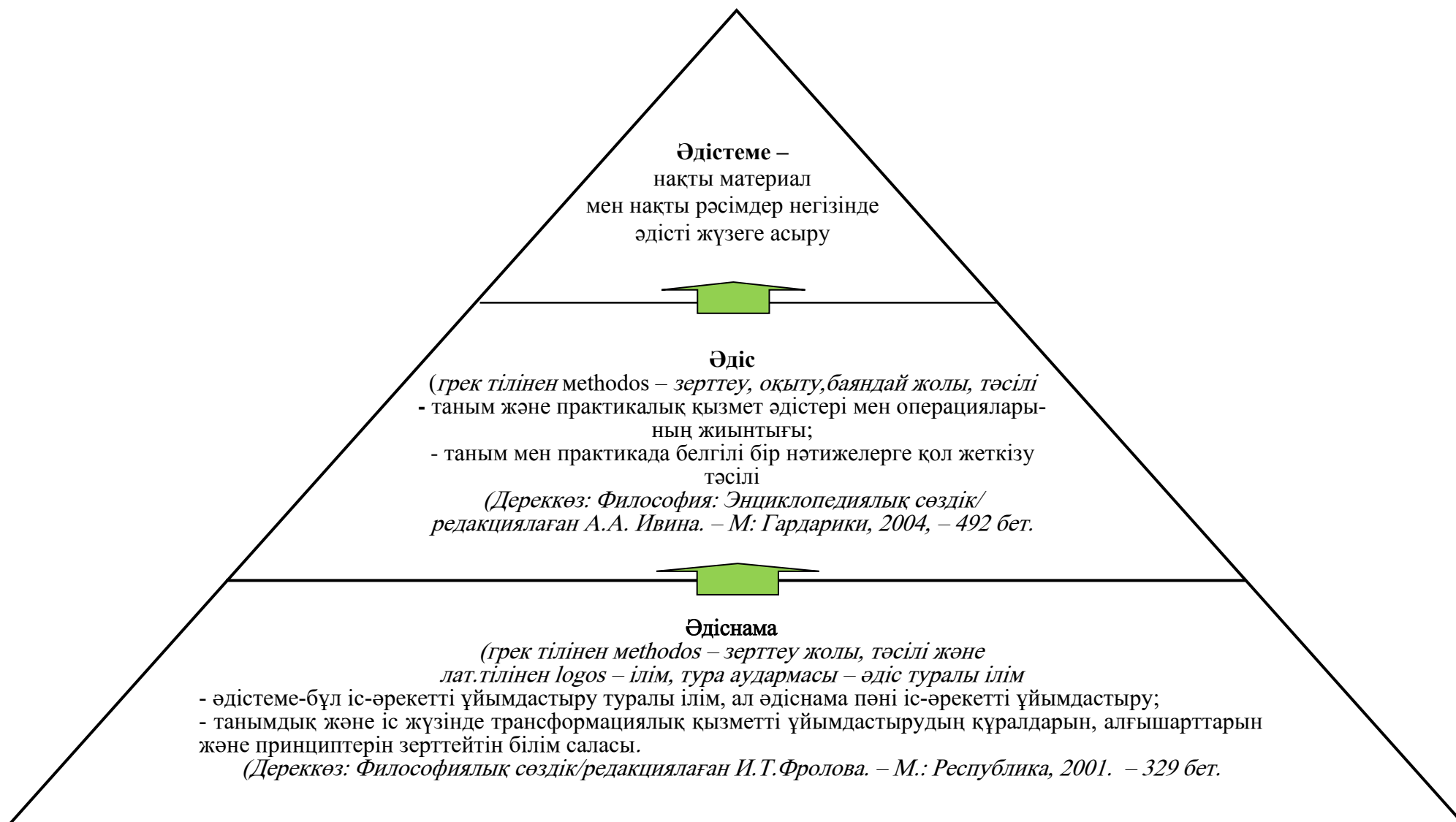
13-сурет – Әдіснама

14-сурет – Ғылым әдіснамасының негіздері

15-сурет – Зерттеу әдіснамасы

16-сурет – Ғылыми зерттеу әдіснамасының, әдістері мен әдістемелерінің өзара байланысы

17-сурет – Ғылыми зерттеу әдіснамасының негізгі элементтері

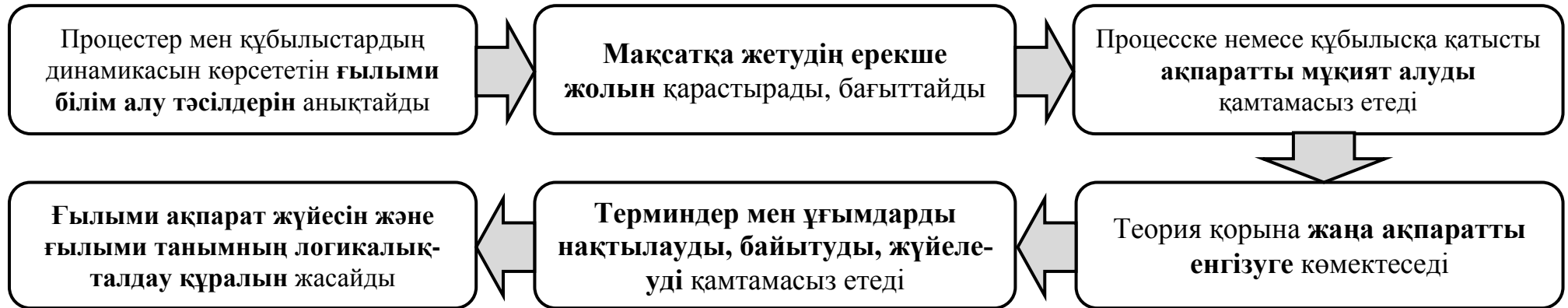
18-сурет – Шекара ғылымы әдіснамалық аппаратының базалық элементтері

Ғылыми зерттеудегі әдіснаманың міндеттері

19-сурет – Ғылыми зерттеудегі әдіснаманың міндеттері

Ғылыми зерттеулердегі әдіснаманың функциялары

20-сурет – Ғылыми зерттеулердегі әдіснаманың функциялары

21-сурет – Ғылыми зерттеудің әдіснамалық құралдары

Ғылыми зерттеулердегі әдіснамалық тәсілдер
Тәсіл - кез-келген мәселені зерттеу әдістері мен әдістерінің жиынтығы

Жүйелік. Ол жүйелілік принципіне негізделген және әр зерттелетін объектіні зерттеу кезінде оның құрылымына қарамастан, компоненттері үнемі өзара әрекеттесетін және олардың дамуын анықтайтын жүйе ретінде қолданылады

Тұжырымдамалық. Кез-келген зерттеудің немесе танымның басталуы оның тұжырымдамасын құрудан басталады, оның іске асырылу тәртібі, оның бағытының негізгі ережелері, сабақтастығы мен функционалдығы.

Аспективті (немесе аспект). Ол ең басты және маңызды, сондай – ақ жүзеге асырылатын бір нақты тарапты – бағытты, проблеманы зерттеуге негізделген.

Эмпирикалық. Эмпирикалық тәсілдің негізінде бұрыннан бар тәжірибе (мысалы, ғылыми практика немесе нақты өмірлік қызмет шеңберіндегі зерттеу тәжірибесі) жатыр.

Ғылыми. Ол сәйкесінше ғылыми ілімдер мен тұжырымдамаларға негізделген, яғни ғылыми бағытталған.

Әрекеттік. Бұл тәсілдің негізі зерттелетін объектінің белсенді жағына бағытталған. Нақ осы қызмет объектіні (процесті) іске асырудың және оның әртүрлі аспектілерде дамуының өзгермейтін шарты болып табылады.

22-сурет – Ғылыми зерттеулердегі негізгі әдіснамалық тәсілдер

Шекаралық қауіпсіздікті зерттеудің әдіснамалық қағидаттары
Қағидат-қолбасшылық ереже, негізгі ереже, кез-келген қызмет үшін мақсат

Теория мен тәжірибенің бірлігі қағидаты

Шығармашылық, нақты-тарихи көзқарас

Объективтілік қағидаты

Ғылымдық принципі

Процестерді жан-жақты зерттеу қағидаттары

Кешенді тәсіл

Тарихи және логикалық бірлік

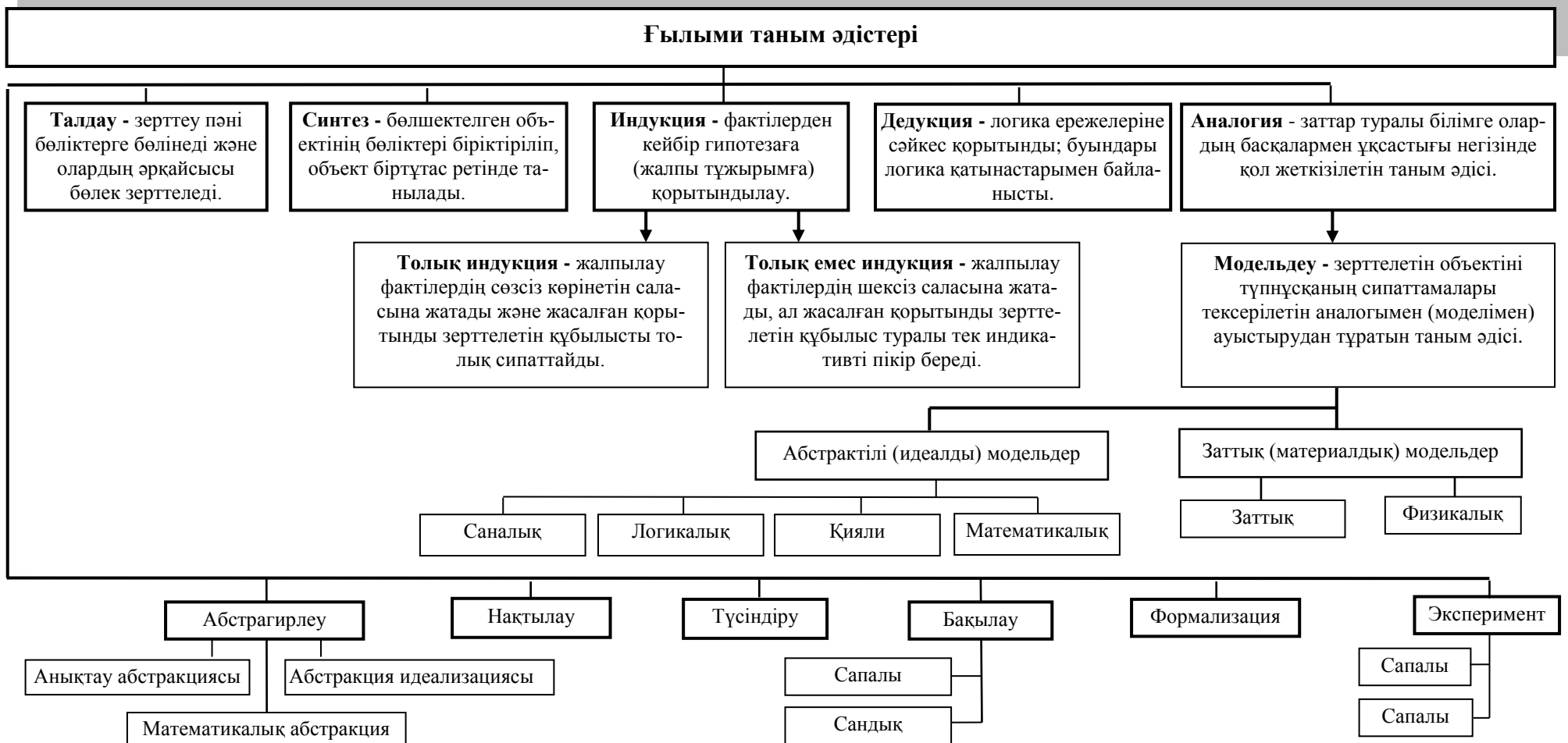
Құбылыстарға диалектикалық көзқарас принципі

Зерттелетін объектілерге жүйелік немесе жүйелік-құрылымдық көзқарас

23-сурет – Шекаралық қауіпсіздікті зерттеудің әдіснамалық қағидаттары

24-сурет – Зерттеу әдістерінің көп деңгейлі жіктелуі (қоғамдастық дәрежесі мен іс-қимыл саласы бойынша)

Қажет болса, зерттеу әдістерінен кейін зерттеу шекаралары құрылуы мүмкін.

25-сурет – Ғылыми таным әдістері

Әдістеме

зерттеу әдістері мен тәсілдерінің жиынтығы, оларды қолдану тәртібі және олардың көмегімен алынған нәтижелерді түсіндіру. Әдістеме әдістен амалдар мен мақсаттарды нақтылаумен ерекшеленеді

Ғылыми зерттеулер кезеңдерін әдістемелік қамтамасыз ету

Ғылыми зерттеулердің кезеңдері

1 кезең. Қазіргі уақытта зерттеу объектісі туралы қолда бар білім мен қоғам талап ететін мәселені практикалық шешу үшін қажетті білім арасындағы қайшылықтарды ашуға негізделген ғылыми проблеманы тұжырымдау әдістемесі

2 кезең. Тақырыпты таңдау әдістемесі және оның ғылымның дамуы мен тәжірибелік қолданылуы үшін өзектілігін ғылыми негіздеу

3 кезең. Мәселені шешу жолдарын ақпараттық іздеу әдістемесі және зерттеу міндеттерін нақтылаумен гипотезаны тұжырымдау, ғылыми зерттеу жоспарын әзірлеу

4 кезең. Ғылыми ізденіс әдістемесі-ғылыми зерттеу жүргізу (теориялық және эксперименттік жұмыстар)

5 кезең. Ғылыми нәтижелерді жалпылау негізінде ғылыми ереженің тезистерін тұжырымдау әдістемесі

26-сурет – Ғылыми зерттеулердің әдістемелік жүйесі

27-сурет – Шекара ғылымының санаттары (сипаттамасы)

Зерттеудің ғылыми аппараты –

*зерттеудің өзара байланысты құрылымдық элементтерінің жиынтығы;
ғылыми ойды іске асыру үшін қажетті және оны жүргізу тәртібі мен кезеңдерін айқындайды.*

Ғылыми аппарат іздеу қызметін ұйымдастырады және оны реттейді.

Ол тақырыпты таңдағаннан кейін және әдебиетті оқу мен тәжірибені зерттеу негізінде оның негіздемесінен кейін бірден қалыптасады.

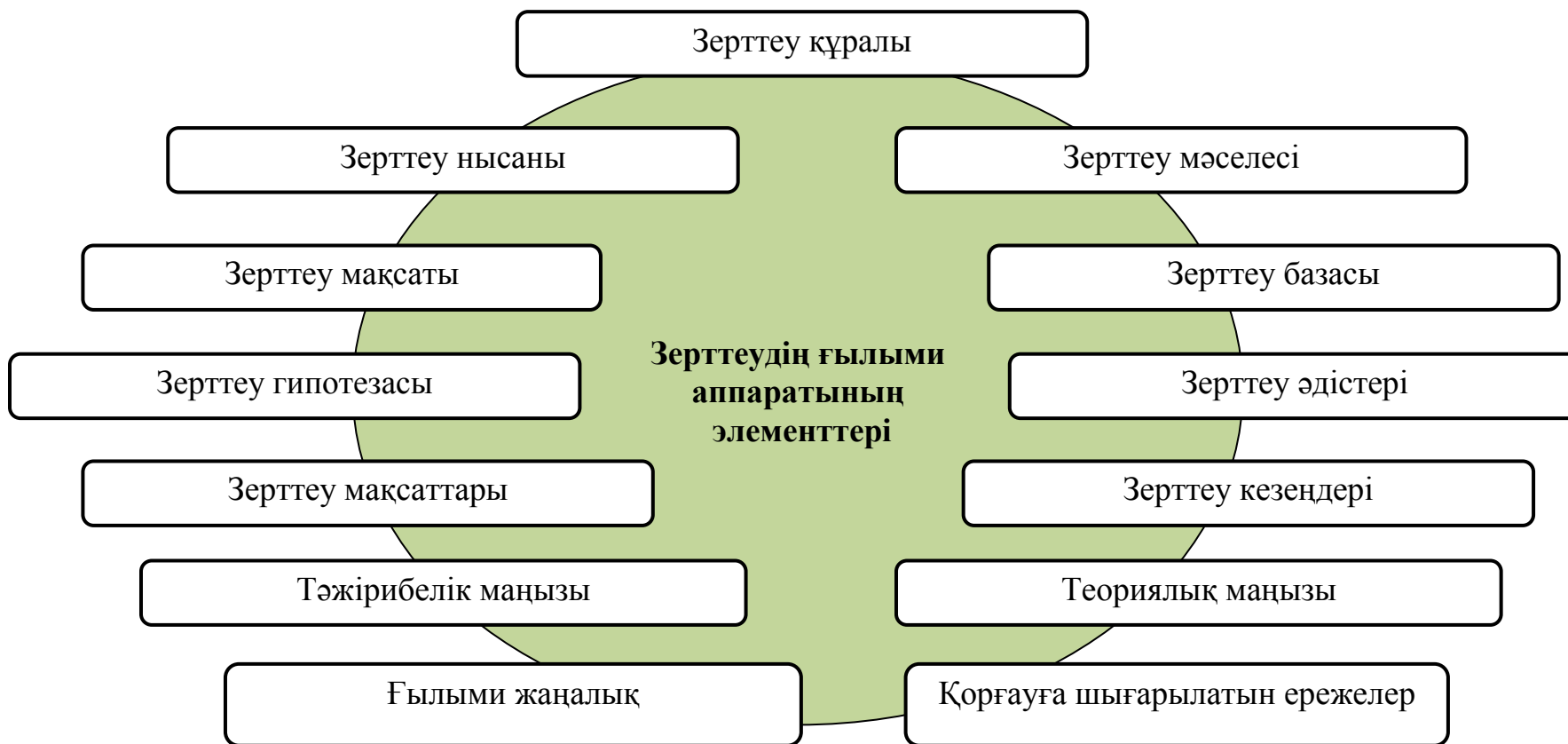
Зерттеудің ғылыми аппаратының функциялары

Стратегиялық. Ол қарама-қайшылықты іздеуден, мәселені анықтаудан, зерттеу мақсатын анықтаудан тұрады.

Технологиялық. Ол зерттеу объектісі, зерттеу пәні, зерттеу гипотезасы, зерттеу міндеттері, зерттеу көздері, зерттеу базасы, зерттеу әдістері, зерттеу кезеңдері сияқты зерттеу критерийлерін анықтайды.

Аналитикалық. Бұл функция зерттеудің ғылыми жаңалығын, зерттеудің теориялық практикалық маңыздылығын, қорғауға ұсынылған ережелерді, зерттеу нәтижелерінің сенімділігін және зерттеу нәтижелерін анықтауға мүмкіндік береді.

28-сурет – Зерттеудің ғылыми аппараты

Ғылыми аппараттың құрамы, яғни зерттеу операцияларының саны зерттеу жұмысының сипатына байланысты. Сонымен қатар, ғылыми аппаратқа кіретін зерттеу операцияларының саны зерттеу тақырыбына, түріне және түріне байланысты, сондай-ақ ғылыми кеңесшінің (жетекшінің) келісімі бойынша әр түрлі болуы мүмкін.

29-сурет – Зерттеудің ғылыми аппаратының элементтері

Зерттеу объектісі мен пәні

Зерттеу нысаны - проблемалық жағдайды тудыратын және зерттеу үшін таңдалған процесс немесе құбылыс. Бұл зерттеуші жұмыс істейтін тәжірибенің немесе ғылыми білімнің бөлігі.

Зерттеу пәні - зерттеу объектісінің тұтас құрамдас бөлігі, оны қарастырудың белгілі бір аспектісі, бір немесе бірнеше жағы, зерттеуші зерттеу объектісін сипаттайтын ең маңызды қасиеттерді, белгілерді, қатынастарды бөліп көрсете отырып, тұтас объектіні білетін көзқарас. **Зерттеу тақырыбы, әдетте, тақырыптың анықтамасына сәйкес келуі немесе оған жақын болуы керек.**

Зерттеу объектісі мен пәні ғылыми таным категориялары ретінде жалпы және жеке болып бөлінеді. Объектіде зерттеу нысаны ретінде қызмет ететін бөлік ерекшеленеді.

	Түсініктің мөлшері	Мәні	Қандай затқа ұқсайды	Не үшін	Неліктен кіріспеде көрсету керек	Күнделікті салыстыру
Нысан	Кең	Анықталған мәселенің негізінде жатқан процесс немесе құбылыс	Пән, курс, факультет атауына	Әдебиеттерді іздеуді жеңілдетеді, зерттеу әдіснамасын, гипотезаны, мақсаттарды, жұмыс жоспарын анықтауға көмектеседі	Жұмысты оқудың алғашқы минуттарынан бастап оның не туралы екенін түсінуге көмектеседі	Проблемалық адам тұратын үй
Пән	Тар	Зерттеу тақырыбымен байланысты объектінің қасиеттері, процестің немесе құбылыстың жеке аспектісі	Зерттеу тақырыбына, кейде жұмыстың тақырыбы мен атауы сәйкес келеді			Сол проблемалы адам тұратын пәтер

2-кесте – Зерттеу нысаны мен пән ұғымдарын кесте түрінде салыстыру

Зерттеу объектісі мен пәнінің өзара байланысы

Тәжірибе көрсеткендей, объект пен пән санаттарын ажырату қиынға соғады. Мұнда қарастырылған екі сипаттаманың арасындағы айырмашылықты іс жүзінде жоятын ең көп кездесетін түсініспеушілік-бұл зерттеу үшін таңдалған белгілі бір учаскенің немесе объектінің белгісі ретінде объект туралы түсінік: «объект кеңірек, ал тақырып тар». Бірақ бұл бір немесе екіншісінің мөлшеріне байланысты емес. **Тақырып - бұл объектіден кесілген бөлік емес, оны қарастырудың тәсілі немесе аспектісі.** Нысан тұтастай, белгілі бір тұрғыдан қарастырылады.

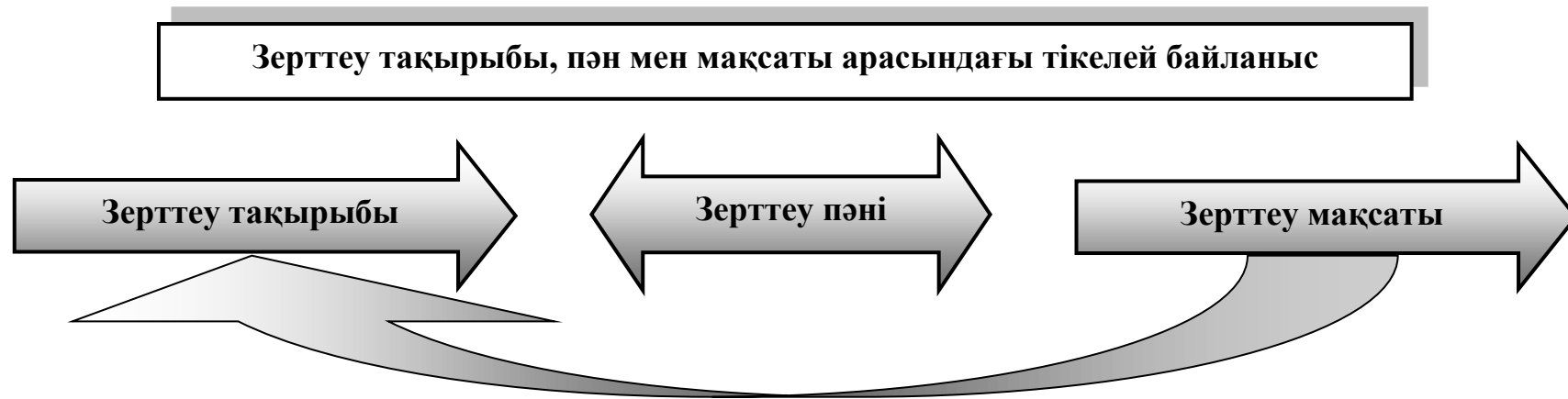
Бұл ой тақырыптың санатын анықтауда жақсы көрінеді.

Зерттеу пәні мен тақырыбының байланысы

Зерттеу пәнін дұрыс анықтаудың маңыздылығы, докторант бұл ретте зерттеу шеңберін (саласын) нақты сызып тастайтындығында. Зерттеу пәнін дұрыс анықтаудың маңыздылығы, докторант бұл ретте зерттеу шеңберін (саласын) нақты сызып тастайтындығында. Диссертациялық кеңес немесе ол диссертацияны сараптамадан өткізіп, тақырып толығымен ашылмаған немесе БҒСБК диссертацияның кейбір ережелері зерттеу тақырыбынан тыс екендігі туралы шешім қабылдаған кезде орын алады. Мұндай шешімдердің негізі пән мен тақырыпты семантикалық салыстыру немесе керісінше болып табылады.

30-сурет – Зерттеу пәні мен тақырыбының байланысы

31-сурет – Зерттеу тақырыбы, пән мен мақсаты арасындағы тікелей байланыс.

Зерттеу мақсаты –

бұл жоспарланған, күтілетін нәтиже, оған қол жеткізуге бағытталған диссертациялық зерттеу шеңберіндегі танымдық қызмет бұл жоспарланған, күтілетін нәтиже, оған қол жеткізуге бағытталған диссертациялық зерттеу шеңберіндегі танымдық қызмет.

Зерттеу мақсаты нақты, анық, қысқа, бір сөйлеммен тұжырымдалуы керек.

Теориялық зерттеу жағдайында мақсатты тұжырымдау білім деңгейін, жұмыс нәтижелері бойынша қол жеткізуге болатын белгісіздікті жеңу дәрежесін қамтиды.

Қолданбалы зерттеу жағдайында мақсат мемлекеттік шекараны қорғау және күзету саласындағы нақты мәселені шешу жолдарын айқындау болып табылады.

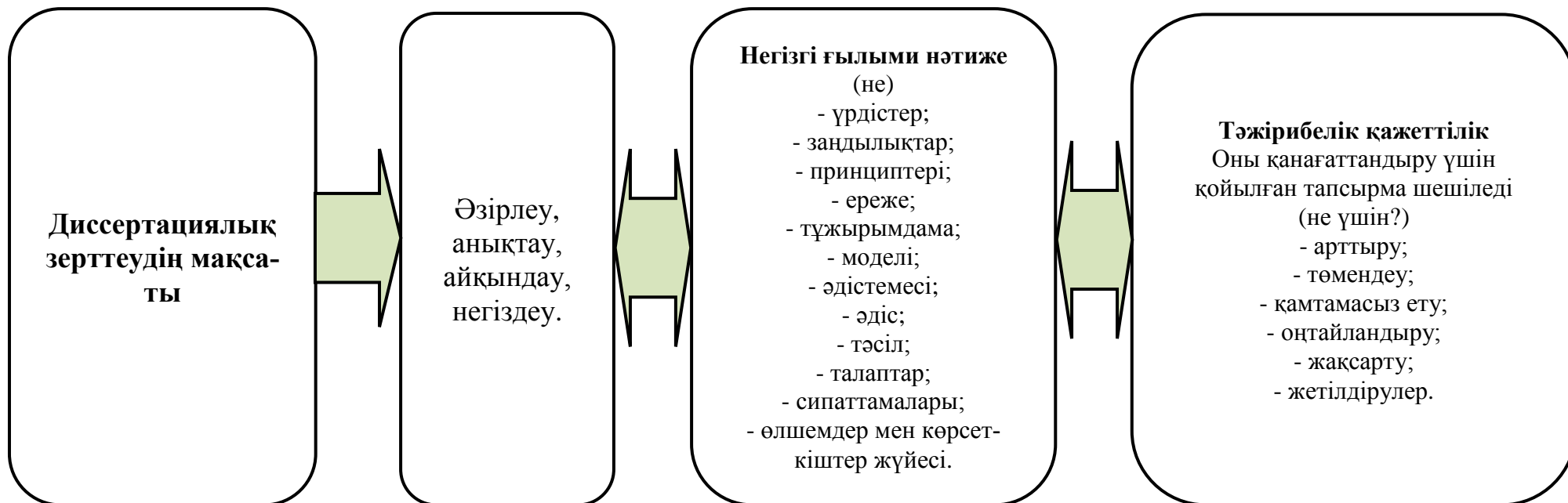
Ғылыми зерттеудің мақсаты-құрылымның орталық элементі және зерттеудің маңызды әдіснамалық құралы, жұмыстың соңғы нәтижесін, зерттеу объектісін көрсетеді.

Диссертациялық жұмыстың мақсаты-оның тақырыбын ашу, жаңа білім негізінде теория мен тәжірибені дамыту үшін жаңа оң нәтижелер алу.

32 сурет – Зерттеу мақсатының негізгі сипаттамасы

Диссертацияның мақсатын тұжырымдау кезіндегі негізгі ақпараттық блоктар

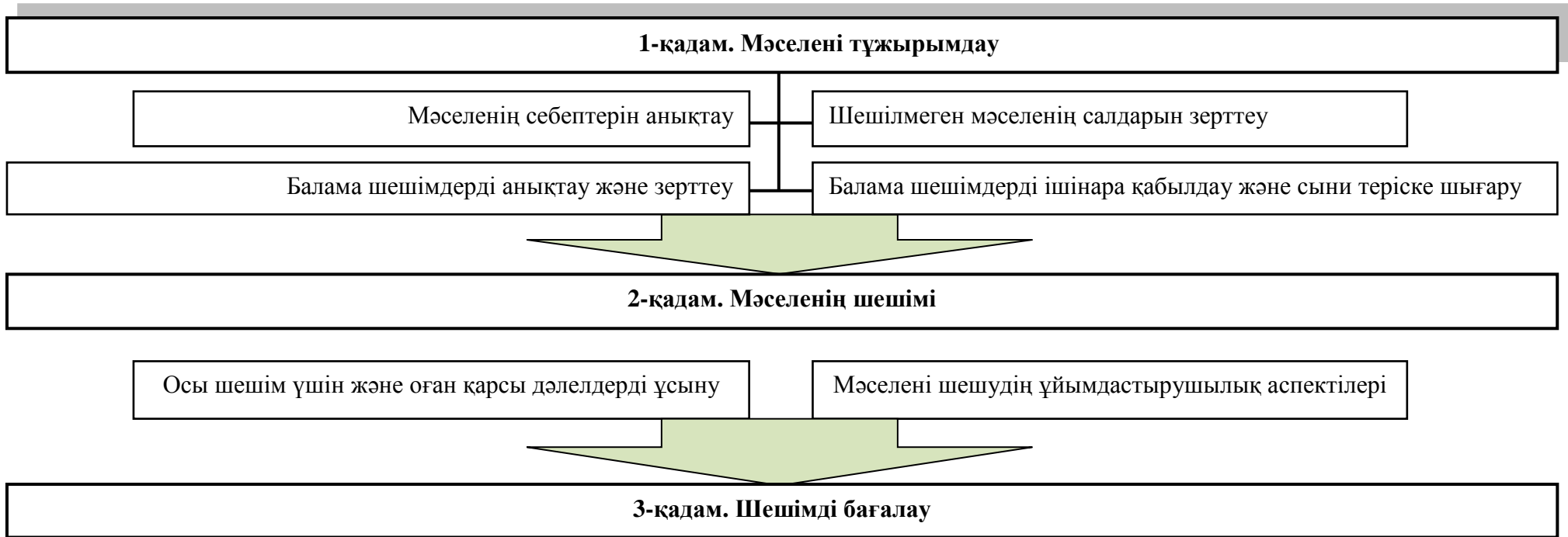
Ғылыми зерттеудің мақсаты-құрылымның орталық элементі және зерттеудің маңызды әдіснамалық құралы, қойылған мәселені шешуге бағытталған, жұмыстың соңғы нәтижесін, зерттеу объектісін көрсетеді.

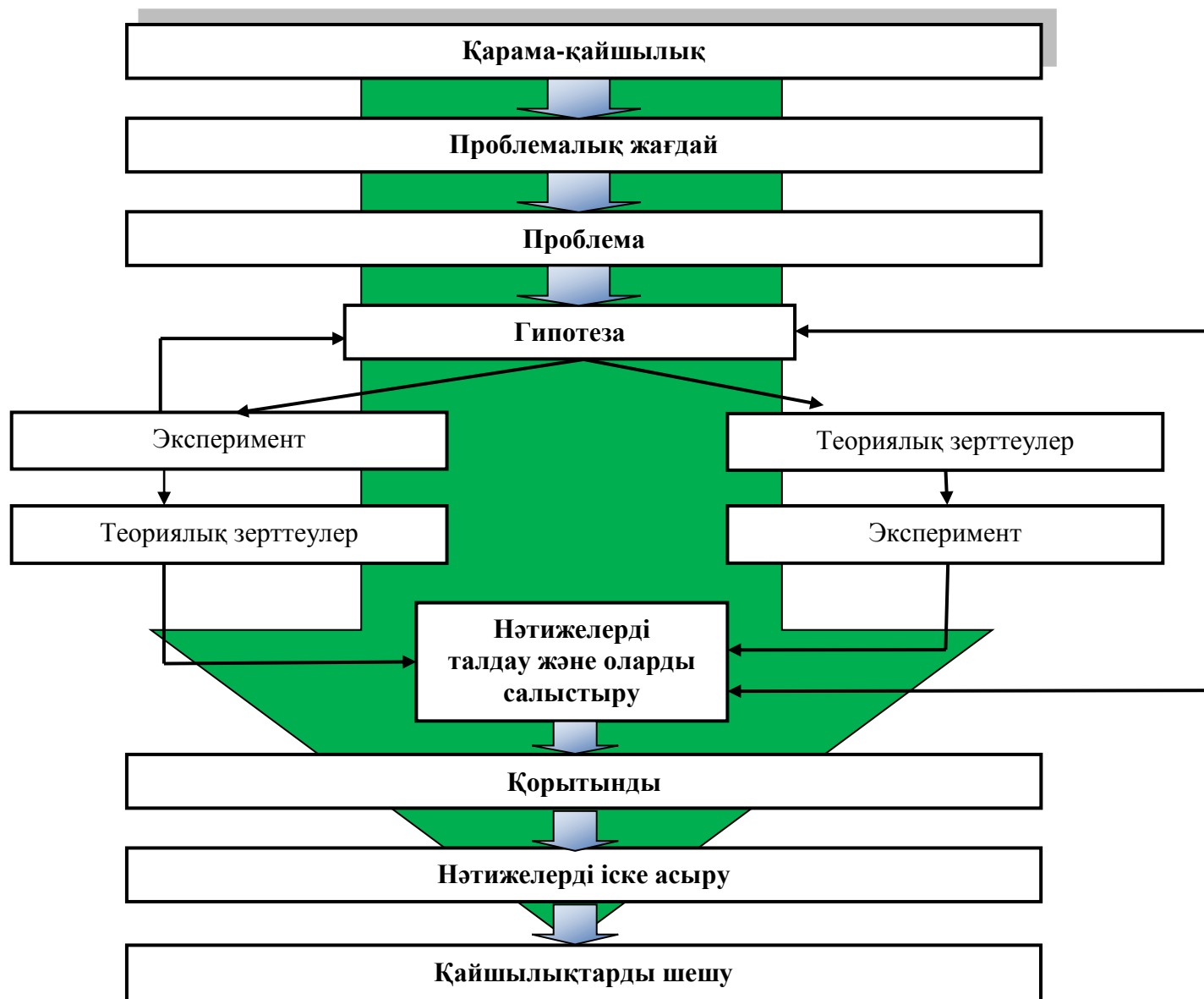
33-сурет – Диссертацияның мақсатын тұжырымдау кезіндегі негізгі ақпараттық блоктар

34-сурет – Зерттеу нәтижелерінің нысандары және зерттеу мақсатының ғылыми аппараттың басқа элементтерімен өзара байланысы

35-сурет – Мәселені шешудің кеңейтілген сұлбасы

36-сурет – Қарама-қайшылықты анықтаудан бастап зерттеу нәтижелерін енгізуге дейінгі ғылыми зерттеу кезеңдері

37-сурет – Ғылыми мәселені тұжырымдау кезеңдері

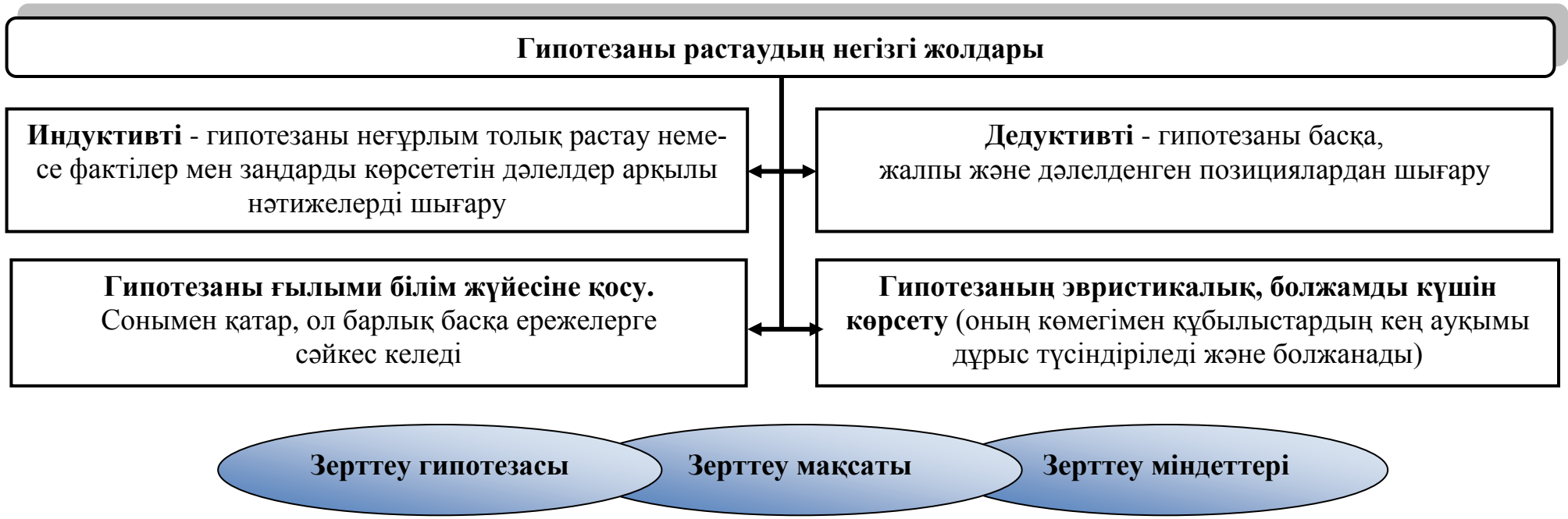
Гипотезаның маңызды белгілері

38-сурет – Гипотезаның маңызды белгілері

39-сурет – Гипотезаға қойылатын талаптар

40-сурет – Гипотезаны растаудың негізгі жолдары және зерттеу гипотезасының, зерттеудің мақсаттары мен міндеттерінің өзара байланысы

Зерттеу тақырыбының өзектілігі

- өз шешімін талап ететін ғылыми проблеманың/міндеттің маңыздылығы, заманауылдығы, елеулігі
Зерттеу тақырыбының өзектілігі оқу процесінде және одан әрі кәсіби қызметте орындалатын барлық зерттеу жұмыстарына қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылады.

Мәселені ұсыну және тақырыпты тұжырымдау өзектіліктің негіздемесін және «қазіргі уақытта бұл мәселені неге зерттеу керек?» сұрағына жауап беруді пайымдайды.

Қойылған проблема/ міндет бойынша ғылыми зерттеулердің қазіргі жай-күйін бағалау және ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу қажеттілігін негіздеу **өзектілігін айқындау** кезінде беріледі. Өзектілік әлемдік және отандық ғылым мен техниканың тәжірибесі мен дамуының қажеттіліктерін ескере отырып, диссертациялық жұмыс орындалатын қазіргі ғылыми парадигмалар аясында бағаланады.

Тақырыптың өзектілігі зерттеуде қойылған міндеттер мен проблемалар ғылымның және/немесе практикалық қызметтің тиісті саласы үшін елеулі мәнге ие екенін білдіреді және қазіргі уақытта жедел шешуді талап етеді. Тақырыптың өзектілігін негіздеу жұмыстың кіріспесінде баяндалады және таңдалған тақырып бойынша зерттеу жүргізу қажеттілігін дәлелдеуден тұрады. Бұл ретте негізгі назар шешілмеген мәселелерге, аз зерттелген сұрақтарға аударылады.

41 сурет – Зерттеу тақырыбының өзектілігі

Зерттеу тақырыбының *өзектілігін* анықтайтын негізгі дәлелдер

42-сурет – Зерттеу тақырыбының өзектілігін анықтайтын негізгі дәлелдер

Зерттеу тақырыбының өзектілігін негіздеуде қолдануға арналған лексикалық және синтаксистік құрылымдардың нұсқалары

Пысықталған әдістемелердің (тәсілдердің, тұжырымдамалардың) болмауы ... облысында тиімді шешім қабылдауға кедергі жасайды..., бұл әзірлеу (дайындау, өткізу) қажеттілігін анықтайды.....

Қолданудың (пайдаланудың) практикалық тәжірибесін талдау... осындай проблемалардың бар екенін анықтады.... Бұл дамудың орындылығын анықтайды (дайындау, жүргізу).....

Көптеген зерттеулер... облыстағы негізгі проблемалардың бірі... болып табылатынын көрсетті..., сондықтан қажет.

.... құру қажеттілігі (дайындау, әзірлеу).... болмауына негізделген....

.... анықталған мәселе әлі шешілген жоқ

Зерттеу тақырыбының *өзектілігі* мынадай факторлармен анықталады: 1. ... 2. ... 3. ...

Таңдалған тақырыпқа зерттеу жүргізу қажеттілігі байланысты

Мәселені шешу үшін қажет, бұл зерттеу тақырыбының өзектілігін анықтайды

43-сурет – Зерттеу тақырыбының өзектілігін негіздеуде қолдануға арналған лексикалық және синтаксистік құрылымдардың нұсқалары

Тақырыптың зерттелу және ғылыми өңделу дәрежесі

таңдалған саладағы белгілі ғылыми жетістіктердің қысқаша шолуы мен жалпылама талдауы болып табылады, зерттеу мәселесі бойынша қазіргі уақытта қандай мәселелер ашылғаны және ашылмағаны атап өтіледі, докторанттың жеке зерттеуінің жалпы бағыты анықталады

Негізгі ақпараттық блоктар және тақырыптың өзектілігін негіздеу және оның зерттелу дәрежесін және ғылыми дамуын сипаттау кезінде олардың дәйектілігі

Зерттеудің пәндік саласындағы жалпы жағдайды талдау

Анықталған қайшылықтың мәні

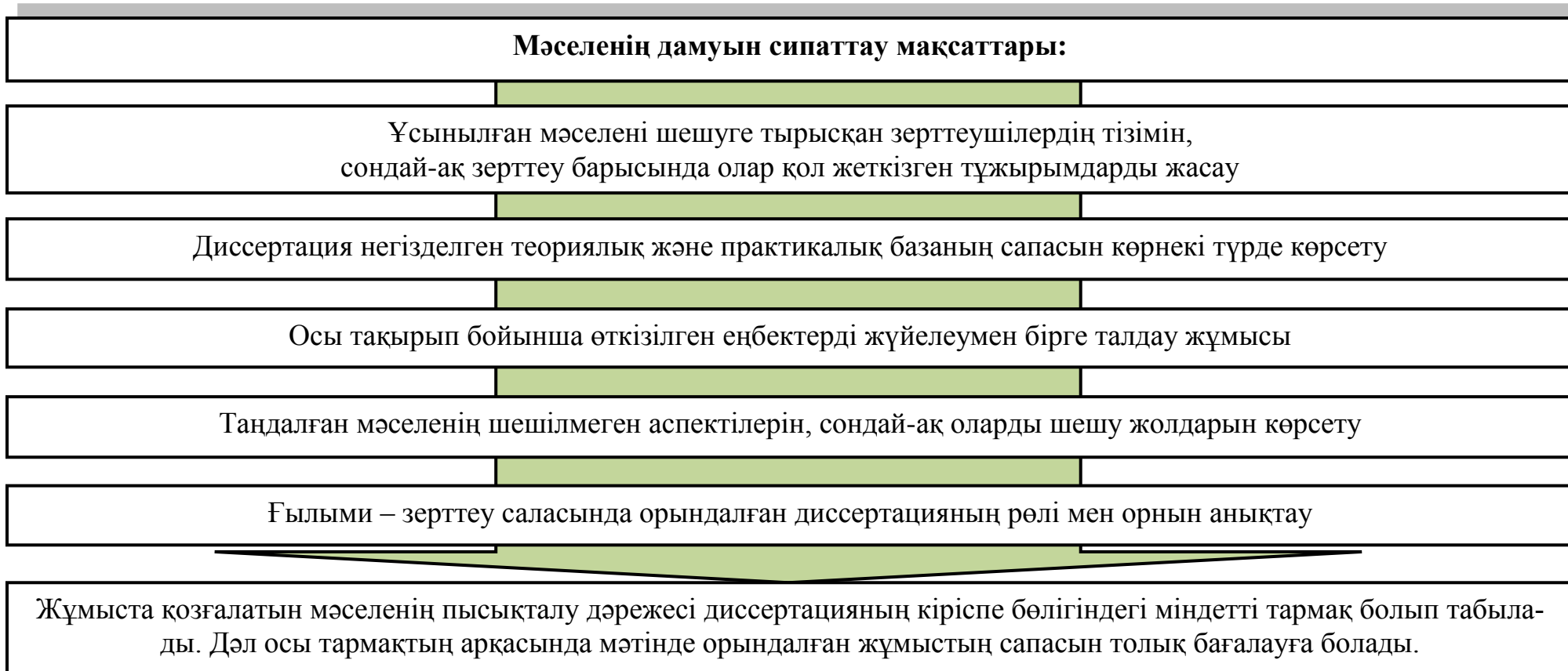
Зерттеуде шешілетін мәселені мазмұндық деңгейде қою

Өзектілік бойынша қорытындылар

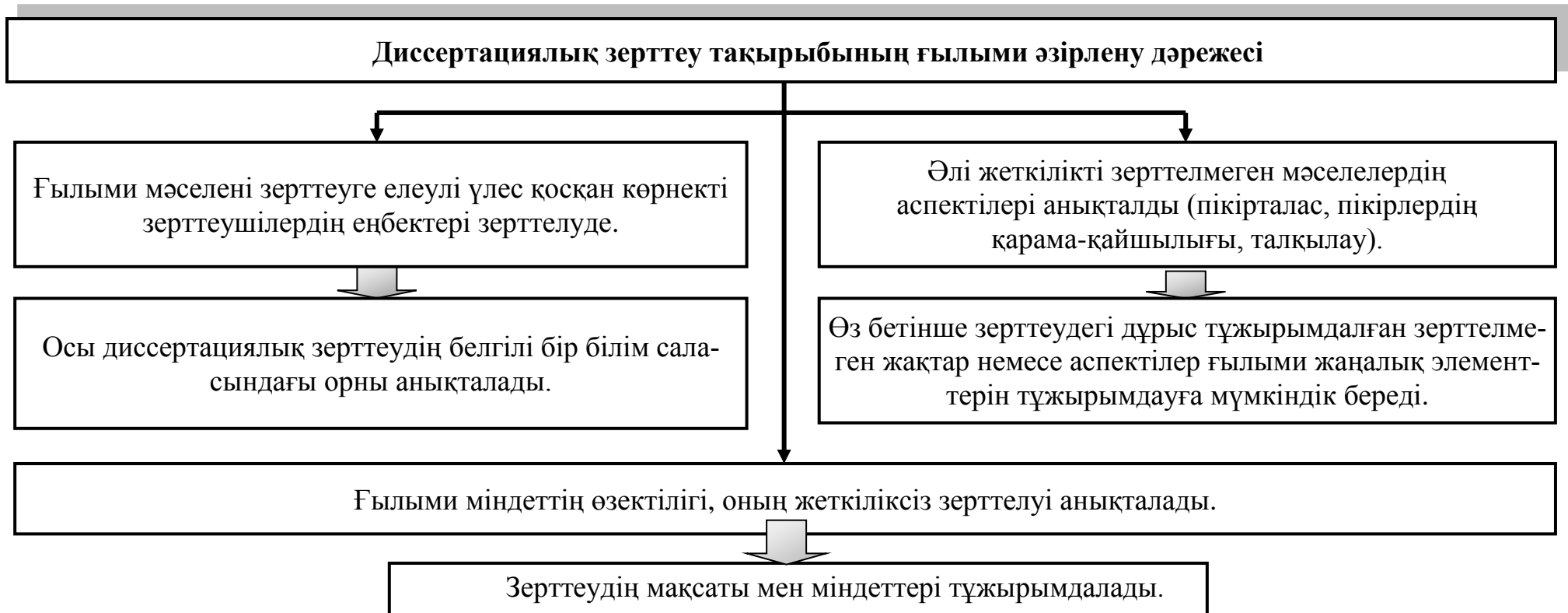
Таңдалған саладағы белгілі ғылыми жетістіктерге қысқаша шолу және жалпылама талдау

Осылайша, іс жүзінде «ғылыми зерттеу дәрежесі» негізінде автор таңдалған тақырыптың өзектілігін растайды, оның маңыздылығын атап көрсетеді және диссертациялық жұмыстың теориялық және практикалық жаңалығын көрсететін, әдіснамалық базаны (ақпарат көздерін іздеу және талдау, дедукция және индукция және т.б.) көрсететін өз теориясының дамуын негіздейді.

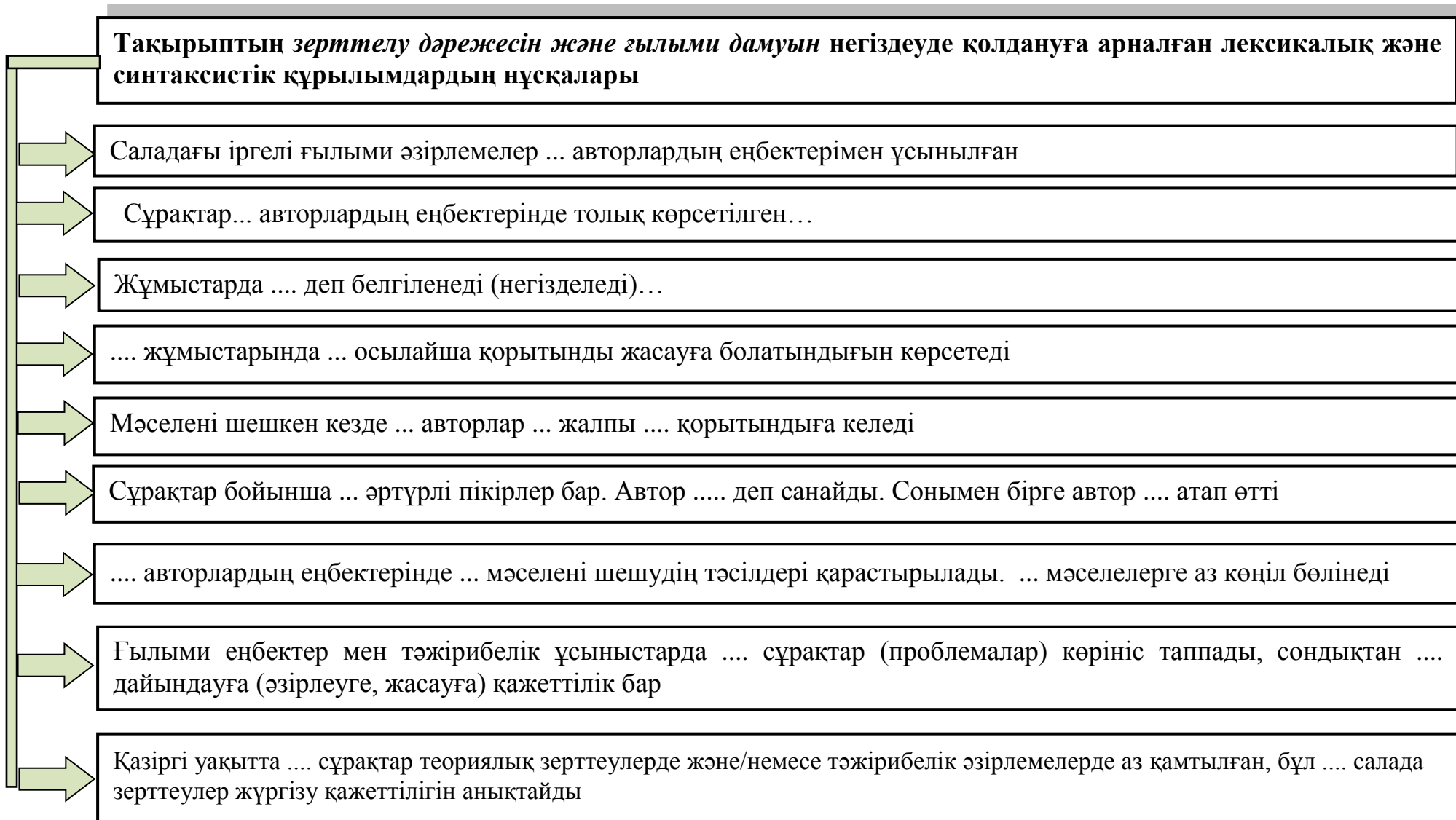
44-сурет – Негізгі ақпараттық блоктар және тақырыптың өзектілігін негіздеу және оның зерттелу дәрежесін және ғылыми дамуын сипаттау кезінде олардың дәйектілігі

45-сурет – Тақырыпты зерттеу және ғылыми дамыту дәрежесін сипаттау мақсаттары

46-сурет – Диссертациялық зерттеу тақырыбының ғылыми әзірлену дәрежесін бағалау кезіндегі шешілетін міндеттер және алынатын нәтижелер

47-сурет – Тақырыптың зерттелу дәрежесін және ғылыми дамуын негіздеуде қолдануға арналған лексикалық және синтаксистік құрылымдардың нұсқалары

Зерттеу міндеттері –

зерттеу мақсатына жету үшін шешуді қажет ететін өзара байланысты және өзара шартты мәселелер жиынтығы.

Зерттеудің тұжырымдалған **мақсаты мен гипотезасы** белгілі бір жағдайларда көбінесе жеке қосалқы мақсаттар болып табылатын зерттеу міндеттерін анықтайды. Зерттеу міндеттері зерттеудің жалпы мақсатына қол жеткізуді қамтамасыз етеді.

Тапсырмалардың тізімін зерттеудің уақыт жүйелілігімен немесе зерттеу процесінің логикасымен анықтауға болады

Қойылған міндеттер жұмыстың құрылымын анықтайды, оларды шешудің сипаттамасы жұмыстың бөлімдері мен тарауларының мазмұнын құрайды. Міндеттер тұжырымдамасынан жұмыс тарауларының (бөлімдерінің) және параграфтарының (кіші бөлімдерінің) атаулары шығады.

Тапсырмалар көбінесе етістіктер арқылы тұжырымдалады: ашу, зерттеу, негіздеу, анықтау, талдау, әзірлеу, орнату немесе тиісті зат есімдермен.

Мәселенің тарихын зерттеу, ғылымдағы көзқарастарды шолу, нақты материалдарды жинау зерттеу міндеттеріне кірмейді.

48-сурет – Зерттеу міндеттерін анықтау бойынша әдістемелік ұсынымдар

49-сурет – Докторлық диссертация тақырыбына қойылатын талаптар

Диссертация тақырыбын негіздеу кезеңдері

Диссертация тақырыбын негіздеу - докторанттың тақырыпты не үшін таңдағанын, нені басшылыққа алғанын, оның қаншалықты өзекті және маңызды екенін түсіндіруі.

Диссертациялық жұмысты орындаудың бастапқы нүктесі болатын **тақырыпты таңдау**. Ол үшін қазіргі заманғы әдеби дереккөздерді қарастырып, оппоненттердің мәселені қаншалықты терең зерттегенін анықтап, зерттеу пәні мен объектісі мамандықтың төлқұжатына сәйкес келетініне көз жеткізу керек.

Теориялық негізге сүйене отырып, **мәселенің өзектілігіне көз жеткізіңіз**. Тақырыпты ғылыми мақалаларды, монографияларды, беделді ғалымдардың кітаптарын зерттеу арқылы негіздеуге болады, сонымен қатар ғылыми конференциялар мен әріптестердің диссертацияларында қарастырылған тақырыптарды негізге алуға болады.

Зерттелетін сұрақтар шеңберін анықтағаннан кейін **зерттеу мақсатын белгілеңіз**. Ол қорытындылар мен нәтижелер өзекті ғылыми мәселенің шешімі болатындай етіп тұжырымдалуы керек.

Жүргізілетін ғылыми жұмыстың жаңалығын растайтын **әдістер мен әдістемелерді** таңдау. Сонымен қатар, олар осы тақырып бойынша зерттеулер жүргізген авторлар туралы айтады және зерттелмеген маңызды аспектілерді көрсетеді.

Болжамды практикалық нәтижелерді ұсыну. Жүргізілетін зерттеулер оларды мемлекеттік шекараны қорғау теориясы мен практикасына енгізуге бағытталуы тиіс.

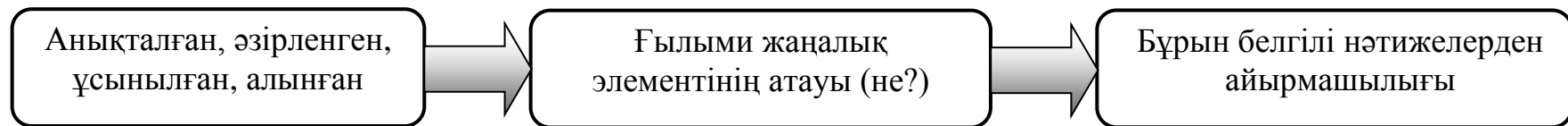
Бар мәселенің қажетті шешімін табу үшін дәлелді болжамдар жасау. Зерттеудің нақты шекараларын анықтау және негіздеу.

50-сурет – Диссертация тақырыбын негіздеу кезеңдері

Зерттеудің жаңалығы –
бұл автор алғаш рет алған жаңа, бірегей, ерекше нәтижелер

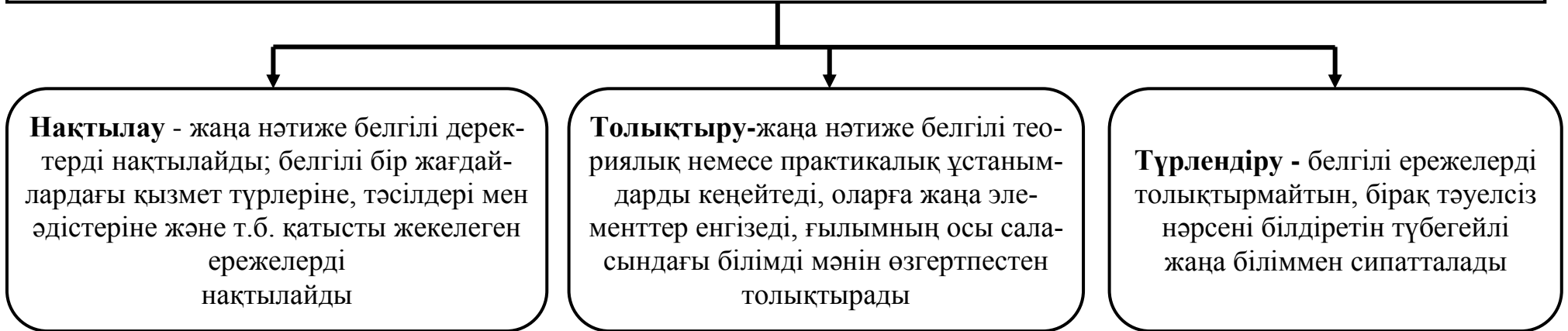

Зерттеу нәтижелерінің **ғылыми жаңалығы** деп автор алғаш рет тұжырымдаған және негіздеген, бұрын мұндай нысанда белгісіз болған немесе практика үшін маңызы бар және бұрын қолданылмаған ғылыми негізделген техникалық, технологиялық немесе өзге де шешімдер түсініледі.

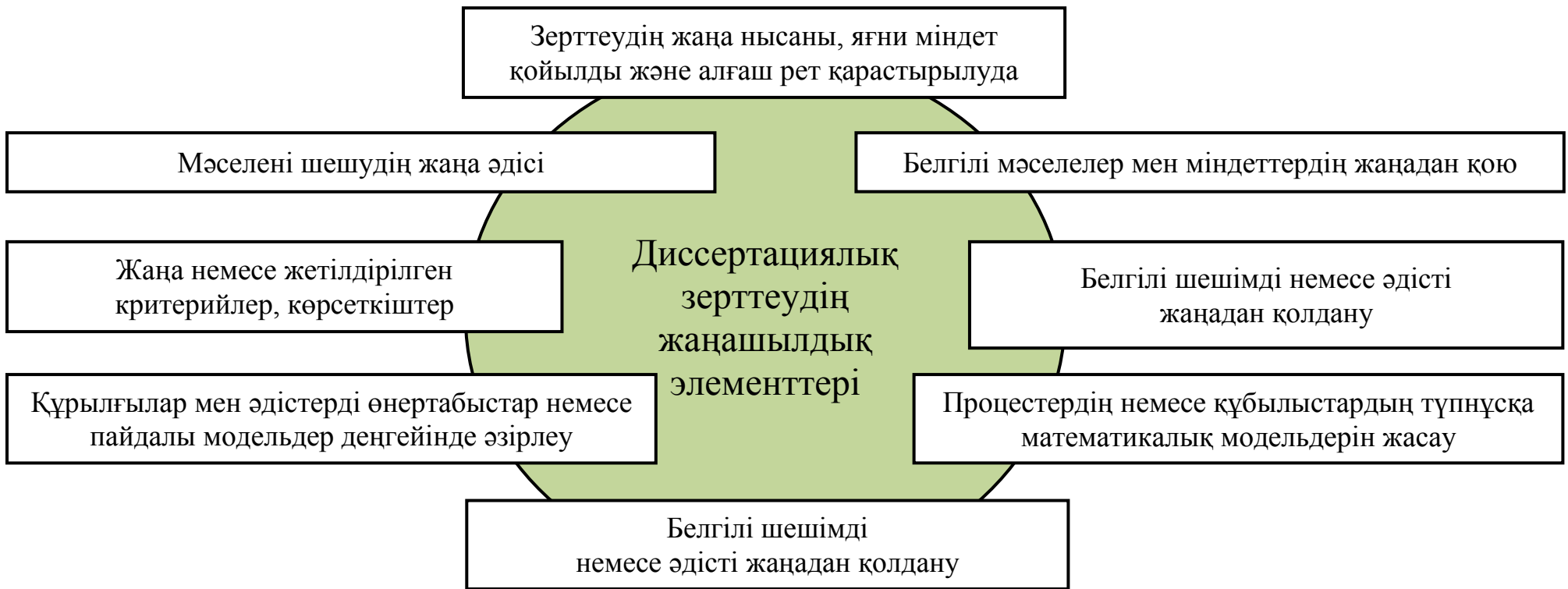

51-сурет – Ғылыми жаңалық элементтерінің сипаттамасы

Зерттеудің жаңашылдық деңгейлері

52-сурет – Зерттеудің жаңашылдық деңгейлері

53--сурет – Диссертациялық зерттеудің жаңашылдық элементтері

Диссертация нәтижелерінің сенімділігі мен негізділігі

Диссертацияға кіріспе құрамындағы «диссертация нәтижелерінің сенімділігі мен негізділігі» бөлімі басқаларға қарағанда сөзсіз басымдыққа ие, өйткені егер алынған нәтиже үшін сенімділік критерийі қанағаттандырылмаса, ол одан әрі қарауға жатпайды және диссертация құрылымынан «алынып тасталады».

Сенімділік (жеткілікті сенімділік) бұл аталған нәтиже (заң, заңдылық, фактілер жиынтығы, мүмкіндік және т.б.) әрқашан аталған жағдайларда объектілердің аталған класы үшін орындалатындығының дәлелі.

Ғылыми нәтиженің **негізділігі** - оның сенімділігінің сөзсіз дәлелі.

Сенімділік принципі диссертациялық жұмыстың нәтижелері ғылыми зерттеулердің заманауи әдістері мен мәліметтерді өңдеу және түсіндіру әдістерін қолдана отырып алынғанын, ал теориялық тұжырымдар, модельдер, анықталған қатынастар мен заңдылықтар эксперименттік зерттеумен дәлелденгенін және расталғанын білдіреді.

Логика заңдарының бірі қатаң сақталуы керек - жеткілікті негіз заңы: сенімді болу үшін кезкелген ой, ақиқаты дәлелденген немесе айқын басқа ойлармен негізделуі керек.

54-сурет. Диссертация нәтижелерінің дұрыстығы мен негізділігі

Жүйелілік - осы жиынтықтан алынған тұжырымдардың арасында бір-біріне қайшы келетін немесе тұжырымдарды түсіндіруге қайшы келетін мәлімдемелер жиынтығының қасиеті

Эмпирикалық мәліметтерге сәйкестік
Ғылыми әдісте "эмпирикалық" сөзі гипотезаны қолдануды білдіреді, оны бақылаулар мен эксперименттерді қолдана отырып тексеруге болады, барлық дәлелдер эмпирикалық болуы керек, ол дәлелдерге негізделуі керек екенін болжайды.

Диссертациялық зерттеу нәтижелерін негіздеу кезінде келесі талаптар міндетті болып табылады

Белгілі құбылыстарды сипаттаудағы дәйектілік - жаңа құбылыстарды болжау қабілеті. Логика заңдарының бірі қатаң сақталуы керек - жеткілікті негіз заңы: сенімді болу үшін кез-келген ой, ақиқаты дәлелденген немесе айқын басқа ойлармен негізделуі керек.

Жаңа құбылыстарды болжау қабілеті - теориялық идеялар негізінде жасалған бұрын белгісіз фактілердің, объектілердің немесе олардың қасиеттерінің, құбылыстар арасындағы байланыстардың болуы туралы қорытынды.

55-сурет – Диссертациялық зерттеу нәтижелерін негіздеуге қойылатын талаптар

Диссертациялық зерттеу нәтижелерінің негізділігіне қол жеткізу жолдары

Ережелері жұмыста қолданысқа ие болған іргелі және қолданбалы ғылымдардың қатаң дәлелденген және дұрыс қолданылған тұжырымдарына негізделу

Теориялық ережелер мен жаңа шешімдерді, идеяларды эксперименттік зерттеулермен тексеру

Эксперименттік зерттеулерді метрологиялық қамтамасыз ету

Практикамен тексерілген белгілі теориялық және эмпирикалық зерттеу әдістерін кешенді пайдалану

Жаңа ережелерді ғылымның белгілі теориялық ережелерімен келісу

Белгілі жобалау процедураларын, шешімдерді іздеу әдістерін, сондай-ақ физикалық және математикалық модельдеуді қолдана отырып нәтижелерді негіздеу

Рецензияланатын басылымдарда жұмыстың негізгі нәтижелерін жариялау

Диссертация нәтижелерін конференциялар мен семинарларда талқылау, жұмыс мәселелері бойынша жетекші мамандардан рецензия алу

56-сурет – Диссертациялық зерттеу нәтижелерінің негізділігіне қол жеткізу жолдары

Қорғауға шығарылатын ережелер – бұл диссертациялық жұмыстың мәнін синтездейтін өзара байланысты және өзара келісілген тұжырымдар жүйесі.

Ғылыми нәтиже кең мағынада - бұл білім жүйесінің бір немесе басқа түрінде көрініс табатын бөлігі және / немесе білімді қолданудың әсері, ал тар мағынада - бұл ғылыми әдістермен алынған зерттеу немесе дамыту нәтижесі.

Ғылыми ережелер - бұл нақты тұжырымдар түрінде көрсетілген теориялық нәтижелер-ғылыми түсіндірмесі (негіздемесі) бар, зерттеу нысанасының қасиеттерін айқындайтын және (немесе) оларды қолдану (іске асыру) мүмкіндіктерін (жолдарын, тәсілдерін) көрсететін идеялар.

Ғылыми ережелердің ең маңызды түрлеріне **түсініктемелер, негіздемелер, дәлелдемелер, тұжырымдар, ұсыныстар** жатады (**әдістемелік және тәжірибелік**).
Ғылыми ережелер басқа ғылыми нәтижелерді жоққа шығармайды.

57-сурет – Қорғауға шығарылатын ережелер

Қорғауға ұсынылатын ережелердің маңызды белгілері

Диссертацияны қорғауға шығарылатын ережелер - бұл *гипотезаның расталған бөліктері және/немесе* диссертациялық зерттеулерді орындау кезінде алынған және ғылыми жаңалығы (ғылыми жаңалық элементтері) бар *ғылыми нәтижелер*

Диссертациялық зерттеудің ережелері *ғылым мен техниканың* тұтастай немесе оның жекелеген бағыттарының *одан әрі дамуына ықпал етуі* және жаңа әлеуметтік-экономикалық нәтижелерге айтарлықтай әсерін тигізуі керек

Диссертацияда теориялық ережелер жасалуы керек, олардың жиынтығы жаңа ғылыми жетістік ретінде анықталуы мүмкін немесе ғылыми мәселе шешілуі керек, ал ғылыми ережелер, алынған нәтижелер мен ұсыныстар диссертацияда қойылған мақсаттар мен міндеттерге сәйкес келуі керек

Ережелер (әдетте, бестен көп емес) қысқаша түрде тұжырымдаулы, нақты және дәл болуы, фактілермен негізделуі тиіс; логикалық қайшылықтарды қамтымауы тиіс

58-сурет – Қорғауға ұсынылатын ережелердің маңызды белгілері

Жаңа ғылыми нәтижелердің ғылыми ережелерін тұжырымдау

Қорғауға ұсынылған ғылыми ережелер мен басқа да жаңа ғылыми нәтижелерді тұжырымдаудың орындылығы олардың ерекше қорғаныс рөліне байланысты. Диссертациялық мәселелер бойынша тар мамандардың көпшілігі үшін диссертациялық зерттеу тақырыбына қатысты материалдарды иеленудің жоғарғы жағынан қорғауға ұсынылған ережелер әдетте өздігінен түсінікті, алдамшы, кейде тіпті тітіркендіргіш болып көрінеді. Сонымен бірге, бұл ережелер олар үшін жазылмайды, бірақ **негізінен диссертацияны сараптауға қатысатын адамдарға** арналған, олар тар мамандар емес, кейде олар белгілі бір диссертацияның профилі бойынша мамандар емес болып шығады. Соған қарамастан, олар диссертациялық және сараптамалық кеңестердің құрамында, басқа мамандықтарды ұсына отырып, әрдайым дерлік дауыс беру нәтижесін анықтайтын, олардың қатысуымен диссертацияны объективті және жан-жақты бағалауды қамтамасыз ететін көпшілікті құрайды.

Диссертацияның ең маңызды жаңа ғылыми нәтижелерін нақты ғылыми-көпше баяндалатын тұжырымдар бұл мамандарға диссертациялық зерттеудің мәнін түсінуге және өтініш берушінің ғылымға қосқан үлесі туралы жеке пікірін жасауға мүмкіндік береді. Бұл пайымдаудың ақиқаты қорғауға ұсынылған жаңа ғылыми нәтижелердің дұрыс тұжырымдалуы тар мамандармен, кем дегенде ресми қарсыластармен мұқият тексерілетіндігімен кепілденеді.

59-сурет – Жаңа ғылыми нәтижелердің ғылыми ережелерін тұжырымдау

Диссертацияның ішкі бірлік қағидатын сақтай отырып орындалғанын негіздеу үшін «Диссертациялық зерттеудің міндеттері, мазмұны мен қорғауға ұсынылған ережелердің логикалық байланысы» кестесін жасаған жөн. Ол қорғауға арналған баяндаманы визуалды сүйемелдеу үшін қолданылады.

Диссертацияның тақырыбы.....
 Зерттеу мақсаты:

Диссертация құрылымы	Зерттеу міндеттері	Қорғауға шығарылатын нәтижелер мен ережелер
1 бөлім		
1.1	Бірінші міндет	Аралық нәтиже
1.2		Бірінші нәтиже
...		
2 бөлім		
2.1	Екінші міндет	Аралық нәтиже
2.2		Екінші нәтиже
...		
3 бөлім		
3.1	Үшінші міндет	Үшінші нәтиже
3.2	Төртінші міндет	Төртінші нәтиже
	Бесінші міндет	Бесінші нәтиже
		Алтыншы нәтиже

3-кесте – Қорғауға шығарылатын ережелердің диссертация құрылымымен және зерттеу міндеттерімен өзара байланысы (нұсқа)

60-сурет – Зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы

Критерийлер зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы

Теориялық маңыздылық критерийі зерттеу нәтижелерінің мемлекеттік шекараны қорғау және күзету теориясы мен практикасы саласындағы бар тұжырымдамаларға, идеяларға, теориялық түсініктерге әсерін анықтайды. Бұл ғылыми жаңалықпен және теориялық ережелердің қалыптасу деңгейімен тікелей байланысты процестер мен құбылыстардың мәні мен заңдылықтарын, яғни тұжырымдамалық, тұжырымдардың дәлелдігін, қолданбалы жоспар мәселелерін әзірлеу үшін зерттеу нәтижелерінің перспективасын бағалауға мүмкіндік береді.

Практикалық маңыздылық критерийі шындыққа айналған немесе зерттеу нәтижелерін тәжірибеге енгізу арқылы қол жеткізуге болатын өзгерістерді анықтайды.

Нәтижелердің қолданбалы маңыздылығы ғылыми жұмыс нәтижелеріне мүдделі адамдардың, ұйымдар мен бөлімшелердің саны мен санаттарына, енгізу ауқымына, зерттеу нәтижелерінің оған дайындық дәрежесіне, болжанған практикалық, экономикалық немесе басқа әсерге байланысты.

Зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы *зерттеудің жаңалығымен* және қорғауға алынған авторлық қорытындылармен тығыз байланысты.

61-сурет – Зерттеудің теориялық және практикалық критерийлерінің маңыздылығы

Диссертация –

философия докторын (PhD), бейіні бойынша доктор даярлау жөніндегі білім беру бағдарламасы шеңберінде нақты мамандық бойынша Қазақстан Республикасында немесе шетелде қорғалған біліктілік ғылыми жұмысы.

Диссертация ішкі біртұтастыққа ие болуы керек, диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық өзара байланысты; ғылыми ережелер, алынған нәтижелер мен ұсыныстар диссертацияда қойылған мақсаттар мен міндеттерге сәйкес келуі керек.

Диссертация ғылыми дәрежелері (ғылым кандидаты, ғылым докторы, философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор) немесе философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор академиялық дәрежелері немесе философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор дәрежелері бар және докторанттың ғылыми зерттеулері саласындағы мамандар болып табылатын отандық және шетелдік ғылыми консультанттардың басшылығымен орындалады

Мемлекеттік құпиялары бар диссертация ғылыми дәрежелері (ғылым кандидаты, ғылым докторы, философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор) немесе философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор академиялық дәрежелері немесе философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор дәрежелері бар және докторанттың ғылыми зерттеулері саласындағы мамандар болып табылатын екі отандық ғылыми консультанттың басшылығымен орындалады

Мемлекеттік құпиялары бар диссертацияларды қорғау кезінде диссертацияның негізгі нәтижелері диссертация тақырыбы бойынша кемінде 7 (жеті) жарияланымда, оның ішінде басылымдар тізбесіне енгізілген ғылыми басылымдарда кемінде 4 (төрт) мақала жарияланады

62-сурет. Диссертация

Диссертацияны орындау принциптері

Тәуелсіздік принципі – диссертация дербес жазылады және диссертация авторының ғылымға, техника мен технологияның дамуына қосқан жеке үлесін көрсетеді.

Ішкі бірлік принципі – диссертация ішкі бірлікке ие, оның барлық бөлімдері мен ережелері қисынды өзара байланысты; ғылыми ережелер, алынған нәтижелер мен ұсыныстар диссертацияда қойылған мақсаттар мен міндеттерге сәйкес келуі керек. Автор ұсынған жаңа шешімдер (принциптер, әдістер) белгілі шешімдермен салыстырғанда негізделген және бағаланған.

Ғылыми жаңашылдық принципі – диссертацияның ғылыми нәтижелері, ережелері, ұсыныстары мен тұжырымдары жаңа болып табылады және диссертацияда:

жиынтығы жаңа ғылыми жетістік ретінде жіктелетін немесе нақты ғылыми бағыттарды дамыту үшін маңызды мәні бар жаңа ғылыми негізделген теориялық және (немесе) эксперименттік нәтижелер;

немесе ғылыми негізделген техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқарушылық шешімдер, оларды енгізу ел экономикасының дамуына айтарлықтай үлес қосады.

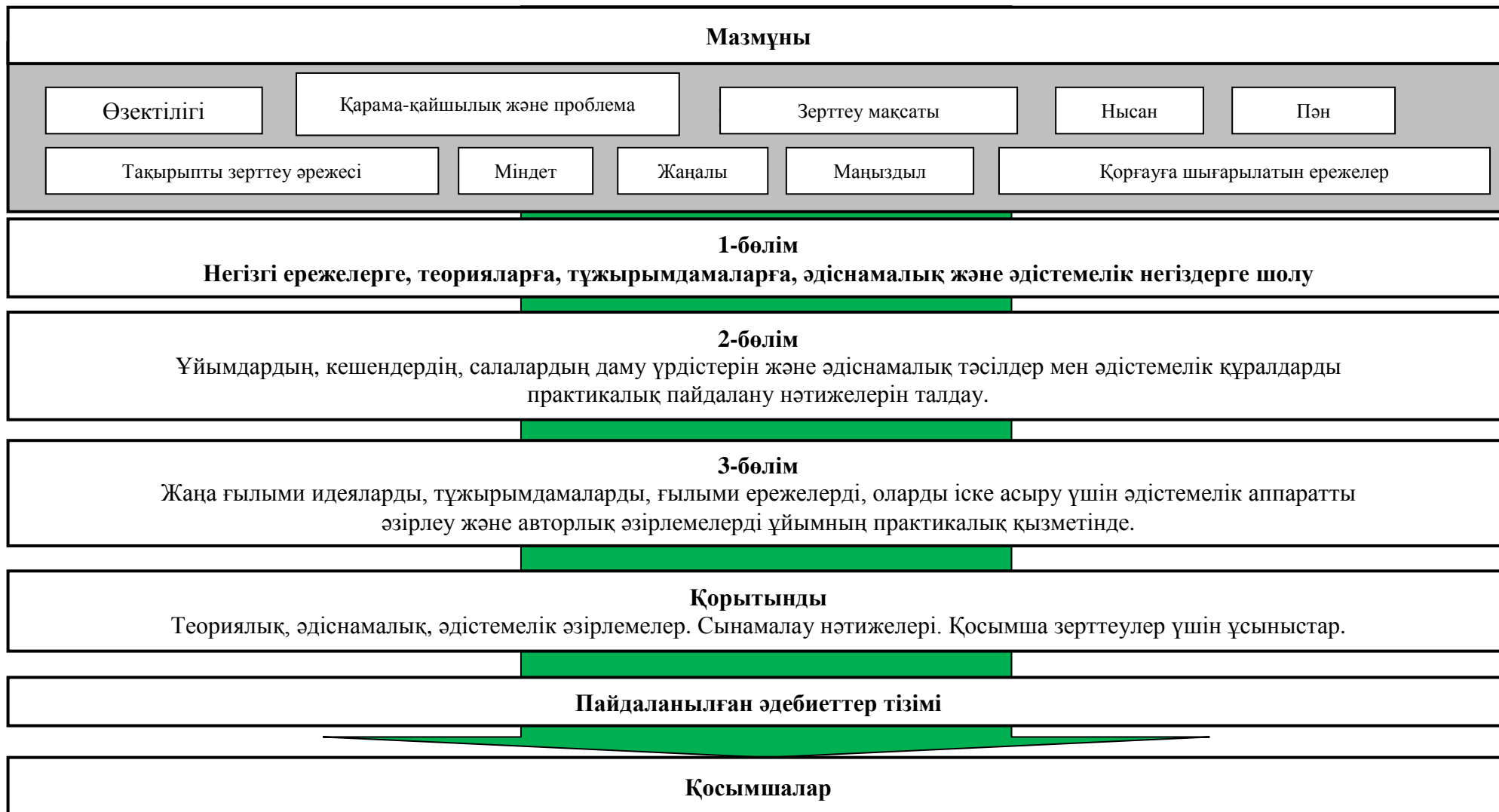
63 сурет – Диссертацияны орындау принциптері

Нақтылық принципі-диссертациялық жұмыстың нәтижелері ғылыми зерттеулердің заманауи әдістерін және компьютерлік технологияларды қолдана отырып деректерді өңдеу және түсіндіру әдістерін қолдана отырып алынды (егер қолданылса); жаратылыстану, техникалық, медициналық, ауыл шаруашылығы мамандықтары бойынша орындалған диссертациялар үшін теориялық тұжырымдар, модельдер, анықталған өзара байланыстар мен заңдылықтар эксперименттік зерттеумен дәлелденді және расталды; «білім» тобының мамандықтары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденді (егер қолданылса).

Диссертацияның практикалық құндылығының принципі - қолданбалы мәні бар диссертацияда автор алған ғылыми нәтижелердің практикалық қолданылуы туралы, авторлық куәліктермен, патенттермен, зияткерлік меншік куәліктерімен, өндіріске енгізу актілерімен және басқа да ресми құжаттармен расталған мәліметтер, ал теориялық мәні бар диссертацияда ғылыми қорытындыларды пайдалану жөніндегі ұсынымдар келтіріледі.

Академиялық адалдық қағидаты - диссертация авторының басқа авторлардың құқықтары мен заңды мүдделерін сақтауы және диссертацияда автор мен дереккөзге сілтеме жасамай алынған материалдың болмауы, сондай - ақ мағынасын өзгертпей сөздер мен сөз тіркестерін синонимдік ауыстыра отырып, бөтен мәтінді (бұдан әрі-плагиат) пайдалану. Плагиатты табу мүмкіндігін азайту немесе болдырмау мақсатында техникалық құралдар мен тәсілдерді қолдануға жол берілмейді.

64-сурет. Диссертацияны орындау принциптері (жалғасы)

65-сурет – Докторлық диссертацияның құрылымы

Диссертацияға кіріспе -

таңдалған объект пен пән аясында жоспарланған зерттеу нәтижелерін, анықталған қарама-қайшылықтар мен проблемаларды, гипотеза мен тұжырымдалған мақсаттар мен диссертациялық жұмыстың белгілі бір міндеттерін логикалық тұрғыдан дұрыс баяндау, диссертацияның маңызды бөлімі

Диссертация кіріспесінің мақсаты – оқырманға жұмыс туралы негізгі сипаттамаларды ұсыну. Диссертациялық жұмыс үшін кіріспе жүргізілген барлық зерттеулердің «сығындысы» болып табылады. Онда зерттеудің бүкіл мәні, оның мақсаты, осы мақсатқа жету жолдары және алынған түпкілікті нәтижелер көрсетілген. Ол сонымен қатар зерттеудің векторы мен шекараларын таныстыруға, бағыттауға, орнатуға арналған

Жалпы алғанда, кіріспе келесідей сұраққа жауап береді: **докторант (магистрант) қандай мақсатпен ғылыми ізденістерге кіріседі, нәтижесінде ол өз жұмысынан не күтеді?**

Кіріспе оң пікір қалыптастырады, диссертацияның имиджін жасайды, бірінші абзацтардан идеяны жеткізуге және таңдалған тақырыптың өзекті екендігіне сендіруге көмектеседі, проблемаларды терең зерттеуді және шешім іздеуді қамтиды. Яғни, кіріспе докторантқа (магистрантқа) қандай жұмыс, қалай және не үшін жүргізілгенін көрсетуге көмектеседі.

Жиі кері жағдай болады-терең зерттеу жүргізілді, жұмыс өте жақсы орындалды, бірақ докторант (магистрант) өз нәтижелерін кіріспеде дұрыс көрсете алмайды.

66-сурет – Диссертация кіріспесінің мақсаты

Диссертация кіріспесінің мазмұнды-формальды тұтастығы

Бірінші
кезең

Стратегиялық және технологиялық операциялармен жұмыс барысында докторант (магистрант) қарама-қайшылықты іздеумен; проблеманы анықтаумен; зерттеу мақсатын; объектісін; зерттеу нысанасын анықтаумен; зерттеу гипотезасын тұжырымдаумен; зерттеу міндеттерімен; зерттеудің әдіснамалық базасын таңдаумен жұмыс істейді.

Екінші
кезең

Диссертацияның бөлімдері мен бөлімшелерін аша отырып, докторант (магистрант) оларды толықтыра, нақтылай және дамыта отырып, бірнеше рет қайта оралады. Бірінші кезеңде ашылған элементтер жұмыстың негізгі бөлігінде оның бүкіл жұмыс кезеңінде бағыттаушы ретінде қызмет етеді. Сонымен қатар, жұмыстың екінші кезеңінде үшінші кезеңде ғылыми аппараттың элементтерінде көрініс табатын материалдарды есте сақтау және ұсыну қажет.

Үшінші
кезең

Докторант (магистрант) ғылыми жаңалықты; теориялық және практикалық маңыздылығын; нәтижелердің негізділігі мен анықтығын; қорғауға шығарылатын ережелерді тұжырымдайды; нәтижелердің байқаудан өтуін сипаттайды.

Диссертанттарда жиі кездесетін қателік – диссертацияны кіріспеден бастап жазу. Бұл түбегейлі дұрыс емес. *Докторант (магистрант) кіріспемен барлық зерттеу жұмыстары бойы жұмыс істеу керек.*

67-сурет – Диссертация кіріспесі бойынша жұмыс кезеңдері

Диссертациялық зерттеудің кіріспесінің құрылымы

Зерттеу тақырыбының өзектілігі

Қарама-қайшылық және зерттеу мәселесі

Тақырыптың ғылыми даму дәрежесі

Зерттеу мақсаты

Зерттеу объектісі мен пәні

Зерттеу гипотезасы

Зерттеу міндеттері

Әдіснамалық база және зерттеу әдістері

Зерттеудің ғылыми жаңалығы

Зерттеудің практикалық және теориялық маңыздылығы

Қорғауға шығарылатын ережелер

68-сурет – Диссертацияның кіріспесінің құрылымы (нұсқа)

Диссертация кіріспесінің мазмұнына қойылатын талаптар

Философия докторы (Phd) дәрежесіне ізденуге диссертацияны ресімдеу ережесі «кіріспеде шешілетін ғылыми немесе ғылыми-технологиялық проблеманың (міндеттің) қазіргі жай-күйін бағалау, тақырыпты әзірлеу үшін негіздеме мен бастапқы деректер, осы ғылыми-зерттеу жұмысын жүргізу қажеттігінің негіздемесі, әзірлеудің жоспарланып отырған ғылыми-техникалық деңгейі туралы, патенттік зерттеулер туралы мәліметтер және олардан алынған тұжырымдар, диссертацияны метрологиялық қамтамасыз ету туралы мәліметтер қамтылуға тиіс. Кіріспеде тақырыптың өзектілігі мен жаңалығы, осы жұмыстың басқа да ғылыми-зерттеу жұмыстарымен байланысы көрсетілуі тиіс, сондай-ақ зерттеудің мақсаттары, объектісі мен нысанасы, міндеттері, олардың ғылыми-зерттеу жұмысын (ҒЗЖ) орындаудағы орны тұтастай келтірілуі, әдіснамалық база, қорғауға шығарылатын ережелер көрсетілуі тиіс».

69-сурет – Диссертация мазмұнына қойылатын талаптар

Бөлімдер	Әзірленетін проблемалар (мәселелер)	Әзірленетін проблемалар (мәселелер)	Әзірленетін проблемалар (мәселелер)	Әзірленетін проблемалар (мәселелер)	Әзірленетін проблемалар (мәселелер)
1-бөлім	Зерттелетін тақырыптың теориялық негіздері	Мәселе теориясы	Мәселенің мәні және оны қою	Жоба мақсаттарының ғылыми негіздемесі	Мәселенің қалыптасуы мен дамуы
2-бөлім	Зерттелетін мәселенің қолданбалы аспектілері	Әдіснама, әдістеме	Мәселені шешудің ұсынылған тәсілдері	Оны жүзеге асырудың жолдары мен тәсілдерін іздеу	Бірінші кезеңдегі проблеманың жағдайы
3-бөлім	Практикалық ұсыныстар	Мәселені шешу технологиясы	Мәселені шешу нәтижелерінің расталуы және практикалық маңызы	Жоғары тиімділікке қол жеткізу	Екінші кезеңдегі проблеманың жағдайы

4-кесте – Диссертациялық жұмысты құрылымдау нұсқалары

Диссертацияның қорытындысы –
*алынған нәтижелерді қорғауға шығарылатын мақсаттар, нақты міндеттер,
ережелер бойынша олардың арақатынасында қисынды түрде ұсыну*

Қорытындыда әр бөлім бойынша тұжырымдарға негізделген жалпыланған тұжырымдар болуы керек

Қорытынды диссертацияның бөлімдерінде жинақталған ақпаратты синтездейді және жұмыстың негізгі нәтижелері мен тұжырымдарын келтіреді, олар кіріспеде қойылған міндеттерге жауап беруі керек

Қорытынды жұмыстың нәтижелілігін көрсетеді, онда қорытындылар шығарылады және **ең басты сұраққа жауап беріледі:**
күтілген нәтижелер алынды ма?

Қорытынды қойылған міндеттердің шешімін сипаттайтын бірнеше тармақты қамтуы мүмкін. Зерттелетін мәселе бойынша бастапқы біліммен салыстырғанда жаңа және қоғамдық қорғауға шығарылатын білімді тұжырымдау маңызды.

70-сурет – Диссертацияның қорытындысы

Тұжырым мен қорындының айырмашылығы

Уикипедиядан алынған материалдар бойынша тұжырым мен қорындының айырмашылығы...

"Пайымдау - бір нәрсе бекітілген немесе жоққа шығарылатын ойлау [анық емес] формасы.

Тұжырымдау - ойлау процесі, оның барысында кейбір бастапқы пайымдаулардан (алғышарттардан) жаңа пайымдауларға-қорындыларға көшу жүзеге асырылады.

Қорынды - бұл оның алғышарттары шынайы деп танылған жағдайда дұрыс деп саналатын шешім." ... Яғни, қорындыда келтірілген көптеген пайымдаулардың (фактілердің) ішінен біреуі таңдалады (танылады немесе жоққа шығарылады) - дұрыс (сенімді) және ол қорындыда «ресімделеді».

Егер тұжырымда жалғыз дұрыс пайымдауды (фактіні) анықтау мүмкін болмаса, онда қорынды болмауы мүмкін ... немесе болу ... сұрақ ашық болып қалады.

Тұжырым – бұл пайымдау жиынтығы.

Қорынды-бұл пікірлердің бірі, ең сенімді немесе сенімді.

71-сурет – Тұжырым мен қорындының айырмашылығы

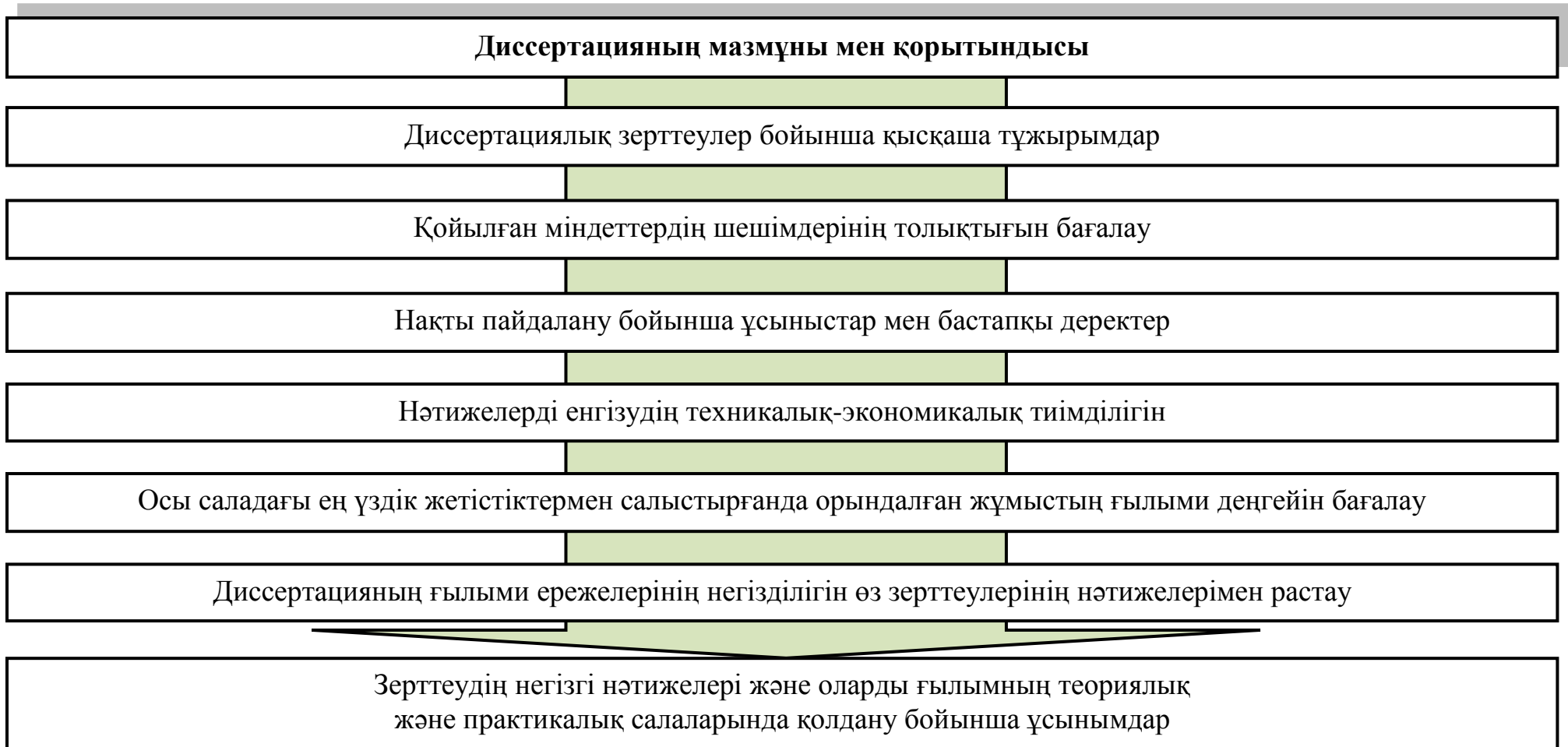
Қорытындыны әзірлеу бойынша жалпы ұсынымдар

Қорытынды жасауды жеңілдету үшін диссертация бөлімдерінен кейін **тұжырымдарды нақты қорытындылау** қажет. Қорытындыда ақпаратты жалпылау және диссертация бойынша жалпы қорытынды жасау ғана қалады.

Бірақ тұжырымдарды қорытынды ретінде қайта жазу мүмкін емес екенін есте ұстаған жөн. Ол бөлімдердің соңына қарағанда басқаша тұжырымдалған қорытынды нәтижелерді қамтуы керек. Сонымен қатар, мазмұндаманың дәйектілігі нақты және өзара тәуелді болуы керек. Жұмыстың негізгі мәтінінен тұжырымдарды тармақтарға қайта жазуға және бөлім орындалды деп санауға болмайды. Қорытынды диссертациялық зерттеудің теориялық маңыздылығын, өзектілігін, практикалық маңыздылығын қамтиды, зерттеудің жаңалығын білдіретін негізгі тұжырымдар қорытындыланады.

72-сурет – Қорытынды әзірлеу бойынша жалпы ұсынымдар

73-сурет – Диссертацияның қорытындысының мазмұны

Диссертацияның кіріспесі мен қорытындысының маңыздылығы

Барлығы оқиды: қарсыластар, пікірлер жазатын ұйымдар,
диссертациялық кеңестің мүшелері, менеджерлер мен кеңесшілер

Диссертация туралы алғашқы және жалпы түсінік жасалады
(әдіснамалық дайындық және тек ол ғана емес)

Диссертацияның кіріспесі мен қорытындысында
диссертация мазмұны туралы түсінік қалыптастыратын негізгі құрылымдар бар

Диссертацияның кіріспесі мен қорытындысы бойынша диссертацияны сүйемелдейтін материалдар дайындалады:
пікірлер, рецензиялар, диссертациялық кеңестің қорытындысы

74-сурет – Диссертацияның кіріспесі мен қорытындысының маңызы

Диссертацияның кіріспесі мен қорытындысының өзара байланысы

75-сурет – Диссертацияның кіріспесі мен қорытындысының өзара байланысы

Қорғауға шығарылатын ережелер

Қорғауға шығарылатын диссертацияның негізгі ережелері-іс жүзінде зерттеу барысында алынған, бірақ бұрын орындалған жұмыстардан айырмашылығы бар, яғни ғылыми жаңалығы бар ғылыми нәтижелер болып табылады. Олар диссертацияның болжамын, идеясын, оның гипотезасын зерттеу нәтижелері негізінде растайды.

Философия докторы (Phd), бейіні бойынша доктор дәрежесін алу үшін диссертацияны қорғауға шығарылатын ережелер - бұл гипотезаның расталған бөліктері және/немесе диссертациялық зерттеуді орындау кезінде алынған және ғылыми жаңалығы (ғылыми жаңалық элементтері) бар ғылыми нәтижелер.

Қорғауға ғылыми ережелер, алынған нәтижелер мен ұсыныстар кіреді, олардың жиынтығы жаңа ғылыми жетістік ретінде анықталуы мүмкін немесе ғылыми проблема шешіледі.

Диссертациялық жұмыс бойынша соңғы ғылыми ереже немесе негізгі ғылыми қорытынды диссертация тақырыбымен сәйкес келуі және зерттеудің мақсаты мен міндеттерін қоюдың өзектілігі мен дұрыстығын растауы тиіс.

Қорғауға ұсынылған ережелерді тұжырымдау үшін логикалық пайымдау құрылымы бар зерттелетін пәнге қатысты ашық мазмұнды, семантикалық дәл тұжырымдар қолайлы (логикалық мәлімдеме, логикалық оператор - логикалық байлам).

76-сурет – Қорғауға шығарылатын ережелер

Диссертациялық зерттеудің ғылыми нәтижесі мен ғылыми ережелері

Ең кең мағынада **ҒЫЛЫМИ НӘТИЖЕ** - бұл белгілі бір түрдегі білім жүйесінің фрагменті және/немесе білімді қолданудың әсері, ал тар мағынада - бұл ғылыми әдістермен алынған зерттеу немесе дамудың нәтижесі.

Кез-келген ғылыми зерттеуде кейбір ғылыми нәтижелер басқаларға қатысты алдын-ала (соның ішінде бастапқы) және/немесе туындайтын (соның ішінде қорытынды) рөл атқара алады.

ҒЫЛЫМИ ережелер - бұл нақты тұжырымдар түрінде көрсетілген теориялық нәтижелер-ғылыми түсіндірмесі (негіздемесі) бар, зерттеу нысанасының қасиеттерін айқындайтын және (немесе) оларды қолдану (іске асыру) мүмкіндіктерін (жолдарын, тәсілдерін) көрсететін идеялар. Ғылыми ережелердің неғұрлым маңызды түрлеріне түсініктемелер, негіздемелер, дәлелдемелер, тұжырымдар, ұсыныстар, ұсынымдар жатады.

Ғылыми ережелер басқа ғылыми нәтижелерді жоққа шығармайды.

Диссертацияның бөлімдері бойынша тұжырымдар, әдетте, жеке тұжырымдалған ең маңызды ғылыми ережелерден айырмашылығы, қорғауға ұсынылған негізгі ғылыми ережелердің рөлін атқарады – кіріспеде (жақсырақ) немесе диссертацияның қорытындысында.

77-сурет – Диссертациялық зерттеудің ғылыми нәтижесі және ғылыми ережелері

Диссертацияны қорғаудың мәні

Диссертацияда оны қорғайтындығы туралы кездейсоқ айталмаған. Бірақ диссертация – бұл ауқымды мәтін. Сонда оның ішінде қорғау нысанына не жатады?

Бұл зерттеу мәселелерін шешуден алынған **ғылыми тұжырымдар**. Олар дәстүрлі түрде **қорғауға шығарылатын ережелер** деп аталады. Бұл ретте *өзектілік, жаңалық, сенімділік пен маңыздылық жөнінде шешім шығару мүмкіндігі бар, қорғауға шығарылатын әр ереже мазмұнды мәлімдемені білдіреді*. Іс жүзінде қорғаныс-бұл осы Ережелердің әрқайсысының ақиқаттығының, теориялық және практикалық маңыздылығының дәлелі.

Кейбір авторлар зерттеуде қанша міндеттер шешілген болса, соншалықты ережелер қорғауға шығарылады деп санайды. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым Министрлігінің басшылық құжаттарында диссертант қорғауға шығаруға тиісті ережелердің саны туралы нұсқаулар жоқ

78-сурет – Диссертацияны қорғаудың мәні

Қорғауға шығарылатын ережелер саны

Диссертацияның **әрбір бөлімін** (бөлімшесін) әзірлеу **ғылыми нәтижелерге** әкеледі. Диссертацияның әр бөлімі (бөлімі) белгілі **бір зерттеу мәселесін шешумен** байланысты болғандықтан, өз кезегінде әр зерттеу мәселесін шешу белгілі бір иерархияның **нәтижесін алуға әкелуі керек**. Алайда, алынған әрбір нәтиже қорғауға ұсынылатын ереже бола алмайды.

Онда **қорғауға шығарылатын ережелердің санын** анықтау кезінде докторант (магистрант) қандай критерийлерге басшылық етуі тиіс?

Әрине, қорғауға ұсынылған ережелердің саны диссертациялық зерттеуде шешілетін міндеттердің санына байланысты. *Бірақ әр мәселені шешу қорғауға алынған нәтиженің жағдайына әкелуі керек пе?*

Қорғауға ұсынылатын ережелердің санын анықтайтын негізгі факторлардың бірі диссертациялық зерттеудің міндеттері болып табылады. *Бұл сандық көрсеткішті тағы не анықтай алады?*

Уақыт факторлары. Барлық сөйлеуге 15-20 минуттан артық уақыт берілмейтінін есте сақтау керек. Демек, **әрбір ережеге 3-4 минуттан аспайтын уақыт бөлінуі мүмкін (қорғауға шығарылған 3-5 позицияда)**. Көрсету материалдарына түсініктемелерді ескере отырып, уақыт көрсеткіші баяндамашыға үнемі қосылатын болады

79-сурет – Қорғауға шығарылатын ережелер саны

Диссертацияны қорғауға арналған баяндаманың құрылымы

Есепті дайындауды оның **құрылымы туралы ойластырудан** бастаған дұрыс. Спикердің өзі туралы нақты және анық түсінігі - оны аудиторияның түсінуінің кепілі. Есепті бөлек, бірақ бір-бірімен байланысты блоктардан тұратын үш бөлікке бөлуге болады.

Кіріспе (кіріспе) бөлігінде тандалған тақырыптың өзектілігінен бастап, оны растауды енгізу керек. Мұнда зерттеуші пайдаланылған әдіснамаға назар аударып отырып, диссертациялық жұмыстың объектісі мен тақырыбын сипаттауы керек. Бұл бөліктің нәтижесі қорғауға ұсынылған ғылыми ережелерді нақты тұжырымдау және олардың ғылыми жаңалығын ашу болып табылады.

Ең үлкен көлемге ие **негізгі бөлімде** теориялық және практикалық әзірлемелердің нәтижелері, қорғауға шығарылған ережелерді растайтын жүргізілген талдау көрсетілуі тиіс. Өз сөзінде диссертация әр тараудың соңында көрсетілген негізгі нәтижелер мен тұжырымдарға негізделуі керек, оларды суреттермен бірге сүйемелдеуі керек. Осылайша, барлық тыңдаушыларда жұмыс нәтижелерін оң қабылдау қалыптасады.

Қорытынды бөлімде зерттеу нәтижелері туралы негізгі тұжырымдаманы қысқаша баяндаған орынды болады – теориялық және практикалық маңыздылығы, нәтижелерді апробациялау және енгізу, зерттеудің басқа аспектілерін одан әрі зерттеудің ықтимал бағыттары.

80-сурет – Диссертацияны қорғауға арналған баяндаманың құрылымы

Диссертацияны қорғаудағы баяндама әдістемесі

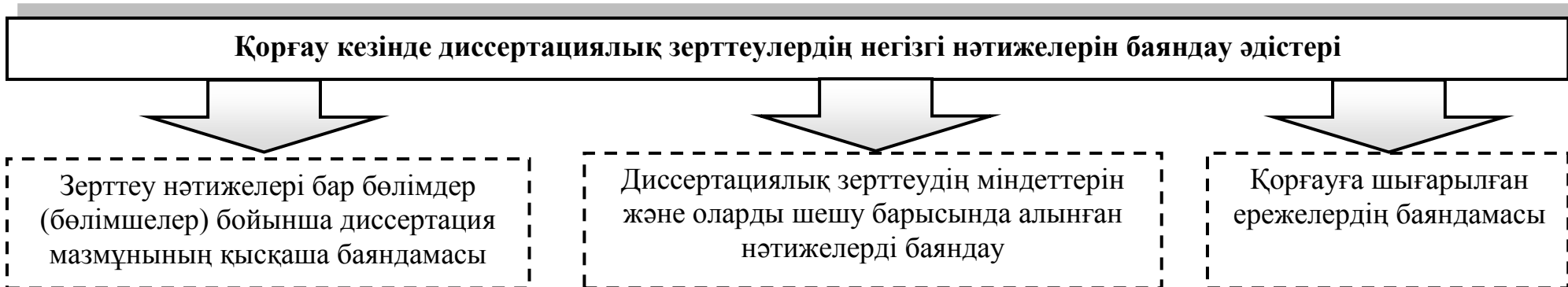
Докторанттың (магистранттың) сөз сөйлеуі **анық, грамматикалық нақты, сенімді, мәнерлі болуы тиіс**. Егер сөз сөйлеуші жылдам, сөздің аяқталуын жұтып, бәсең, анық емес сөйлейтін болса, онда оның сөз сөйлеуінің сапасы төмендейді. *Материалды сабырлы, дәйекті және дәлелді түрде ұсыну тындаушыларға ұнайды.*

Диссертант өзіне баяндаманы **қатаң ғылыми**, мазмұны бойынша **жақсы негізделген**, сөйлеу формасы бойынша **дәл және қысқа** етіп жасау міндетін қоюы керек. Ізденуші баяндамасының нақтылығының астарында оның ойға деген мәлімдемесінің барабарлығы түсіндіріледі. Қысқалық -оның сөйлеуіне қойылатын тағы бір маңызды талап. Қажетсіз қайталанулардан, шамадан тыс бөлшектерден және ауызша қоқыстардан аулақ болу керек.

Негізгі нәтижелерді баяндау барысында алдын-ала дайындалған схемаларды, сызбаларды, графиктерді, кестелерді, бейнероликтерді, слайдтарды қолдану керек. Көрсетілетін материалдар **баяндаманы артық жауып тастамай және аудиториядағы барлық қатысушыларға көрінетіндей ресімделуі керек.**

Баяндамаға арналған уақытты шамамен бөлу мынадай болуы мүмкін: бірінші бөлім - 3-5 мин., екінші бөлім – 10-12 мин., үшінші бөлім – 2-3 мин. **Әр ережеге шамамен 3-4 мин (қорғауға берілген 3-5 ережеден) артық емес бөлінуі мүмкін.**

81-сурет – Диссертация қорғау кезіндегі баяндама әдістемесі

Қорғау кезінде диссертациялық зерттеулердің негізгі нәтижелерін баяндаудың әрбір әдісінің оң жақтары мен кемшіліктері болады.

Баяндаудың бірінші тәсілінде диссертант өзінің зерттеу жұмыстары бойынша жүргізген қажырлы еңбегін көрсетем деп, **неғұрлым маңыздысын жіберіп алуы мүмкін -олардың нәтижелерін толығырақ ашып, негіздеуді.**

Баяндаудың екінші тәсілден таңдау барысында докторантқа **уақыт факторы қысым көрсетеді.** Диссертациялық кеңестің мүшелеріне зерттеулердің сұрақтары қалай шешілгендігі маңызды емес, олар зерттеу нәтижелері жөнінде баяндаманы күтеді. Докторант тапсырмалар туралы баяндаманы баса көрсете отырып, нәтижелердің маңызды сәттерін жіберіп алуы мүмкіндігінде ескере кету керек.

Қорғауға шығарылған ережелердің баяндамасы. Баяндаудың бұл тәсілінде докторант (магистрант) **бірден «бұқаны мүйізінен алуына» болады.**

Баяндама жасау тәсілін таңдау әр докторанттың өз ісі және ол түрлі факторларға байланысты болады. Бірақ бір міндетті шарт орындалуы керек, сығылған түрде зерттеудің нәтижелерін толығымен ашып көрсетіп және диссертацияны сәтті қорғау.

82 сурет – Қорғау барысында диссертациялық зерттеулердің негізгі нәтижелерін баяндау тәсілі

Диссертация қорғау барысындағы типтік қателер

Баяндама уақыт бойынша созылып, регламентке сәйкес келмейді

Баяндама жұмыстың мәнін көрсетпейді

Баяндамада өте көп көңіл теорияға бөлінеді (1 бөлім), сол уақытта докторанттың жұмысы (сараптама және ұсынымдар) жеткіліксіз айқындалған

Баяндамада демонстрациялық және үлестірмелі материалдарға сілтемелер

Үлестірмелі материалдар баяндамаға сәйкес келмейді

Баяндаманың барысында докторант үнемі трибунаға «байналып» тұрады және өз баяндамасын демонстрациялық материалдармен суреттемейді

Докторант баяндаманың мәтініне «байланған», зерттеу нәтижелерінің тірі, эмоционалды ашылуы жоқ

Докторант баяндаманың барлық уақытында мінбеге «байланған» және өзінің баяндамасын демонстрациялық материалдармен суреттемейді

Сүйемелдеу барысында баяндаушы мен оның көмекшісінің нашар өзара әрекеттесуі

83-сурет. Диссертацияны қорғаудағы типтік қателер

84 сурет – Сәтті баяндаудың ережелері

Диссертацияны көпшілік алдында қорғаудың негізгі

Қойылымның басынан бастап аудиторияның қызығушылығын ояту және баяндаманы жоғары нотада аяқтау маңызды

Баяндаманың негізгі идеясын бөліп көрсету

Негізгі нәтижелерді түрлі формаларда мазмұндау (карта, презентация және басқа демонстрациялық материал)

Сөйлеу анық, грамматикалық сауатты, сенімді болуы керек

Сұрақтарға қысқаша, мәні бойынша жауап беру керек

Баяндалатын материалды Мемлекеттік шекараны күзету тәжірибесімен ұштастыру

85 сурет – Диссертацияны көпшілік алдында қорғаудың негізгі ережелері

Ресми рецензенттің жазбаша пікірінің құрылымы

1. Диссертация тақырыбы (оны бекіту күніне) ғылымды жетілдіру және/немесе мемлекеттік бағдарламалардың бағыттарына сәйкес келеді

2. Ғылым үшін маңыздылығы. *Жұмыс ғылымға айтарлықтай үлес қосады/қоспайды және оның маңыздылығы жақсы ашылған/ашылмаған*

3. Дербестік принципі. *Дербестік деңгейі: 1) Жоғары; 2) Орташа; 3) Төмен; 4) Дербестік жоқ*

4. Ішкі бірлік принципі. *4.1 Диссертацияның өзектілігін негіздеу: 1) Негізделген; 2) Ішінара негізделген; 3) Негізделмеген. 4.2 Диссертацияның мазмұны диссертация тақырыбын көрсетеді: 1) Көрсетеді; 2) Ішінара көрсетеді; 3) Көрсетпейді 4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес: 1) сәйкес келеді; 2) ішінара сәйкес келеді; 3) сәйкес келмейді 4.4 Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық өзара байланысты: 1) толығымен өзара байланысты; 2) ішінара өзара байланыс; 3) өзара байланыс жоқ 4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (принциптер, әдістер) белгілі шешімдермен салыстырғанда негізделген және бағаланған: 1) сыни талдау бар; 2) ішінара талдау; 3) талдау өз пікірін емес, басқа авторлардың дәйексөздерін білдіреді*

5. Ғылыми жаңашылдық принципі. *5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа болып табылады ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25% - дан аз). 5.2 Диссертацияның тұжырымдары жаңа болып табылады ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңа 25-% аз). 5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген болып табылады: 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (жаңа 25-75% болып табылады); 3) жаңа емес (жаңа 25% - дан аз емес)*

6. Негізгі тұжырымдардың негізділігі. *Барлық негізгі тұжырымдар ғылыми дәлелдерге негізделген/негізделмеген немесе жеткілікті түрде негізделген (qualitative research (сапалы зерттеулер) және өнер мен гуманитарлық ғылымдарға дайындық бағыттары үшін)*

86 сурет – Ресми рецензенттің жазбаша пікірінің құрылымы

7. Қорғауға шығарылатын негізгі ережелер. *Әрбір ереже бойынша мынадай сұрақтарға жеке-жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) дәлелденді; 3) сірә дәлелденбеген; 4) дәлелденбеген. 7.2 Дұрыс болып табылады ма? 1) иә; 2) жоқ 7.3 Жаңа болып табылады ма? 1) иә; 2) жоқ 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар; 2) орташа; 3) кең 7.5 Мақалада дәлелденген ба? 1) иә; 2) жоқ*

8. Сенімділік принципі. *Дереккөздердің және ұсынылған ақпараттардың сенімділігі көздері мен 8.1 Әдіснаманы таңдау-негізделген немесе әдістеме жеткілікті түрде егжей-тегжейлі сипатталған. 1) иә; 2) жоқ. 8.2 Диссертациялық жұмыстың нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдана отырып, ғылыми зерттеулердің заманауи әдістері мен деректерді өңдеу және түсіндіру әдістерін қолдану арқылы алынды: 1) иә; 2) жоқ 8.3 Теориялық тұжырымдар, модельдер, анықталған қатынастар мен заңдылықтар эксперименттік зерттеумен дәлелденді және расталды (педагогикалық ғылымдар бойынша дайындық бағыттары үшін Нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденді): 1) иә; 2) жоқ 8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған/ішінара расталған/расталмаған 8.5 Пайдаланылған әдебиет көздері әдеби шолу үшін жеткілікті/жеткіліксіз*

9. Практикалық құндылық қағидаты. *9.1 Диссертацияның теориялық маңызы бар: 1) иә; 2) жоқ 9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану ықтималдығы жоғары: 1) иә; 2) жоқ 9.3 Тәжірибеге арналған ұсыныстар жаңа болып табылады ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа болып табылады); 3) жаңа емес (25% кем емесі жаңа болып табылады)*

10. Жазу және безендіру сапасы. *Академиялық жазудың сапасы: 1) жоғары; 2) орташа; 3) ортадан төмен; 4) төмен.*

Докторанттың ресми рецензенттің ұстанымын негіздеу арқылы жазбаша шолудың мазмұнын білуі сіздің жұмысыңызды «сыртқы көзқараспен» бағалауға мүмкіндік береді, тіпті диссертациямен жұмыс істеу кезеңінде де шолу сұрақтарына жауаптарды дұрыс көрсетуге және сол арқылы диссертациялық зерттеудің сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

87-сурет. Ресми рецензенттің жазбаша пікірінің құрылымы (жалғасы)

Нотабене — Nota bene, NB (лат. «байқасаң жақсы», «назар аудар»)

Философия докторы (PhD) – ғылыми-педагогикалық бағыт бойынша докторантура бағдарламасын меңгерген және Қазақстан Республикасында немесе одан тыс жерлерде диссертация қорғаған, «Білім туралы» Заңда белгіленген тәртіппен танылған тұлғаларға берілетін дәреже.

Бейіні бойынша Доктор – кәсіптік қызметтің тиісті саласы бойынша докторантура бағдарламасын меңгерген және Қазақстан Республикасында немесе одан тыс жерлерде диссертация қорғаған тұлғаларға берілетін дәреже.

Философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор дәрежесін тиісті ғылыми бағыт бойынша Сараптамалық кеңестің қорытындыларын ескере отырып Комитет тағайындайды.

Философия докторы (PhD), бейіні бойынша доктор дәрежесі берілген тұлғаларға мемлекеттік үлгідегі диплом беріледі.

Ғылымда кең бағаналы жол жоқ, тек шаршаудан қорықпай, жартасты жолдармен көтеріле білетін адам ғана оның жарқыраған шындарына жете алады

К. Маркс

Рисунок-88 – Нотабене

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТ

Қолданылған әдебиет, заңнамалық нормативтік құқықтық актілер:

1. О Концепции научной и научно-технической политики Республики Казахстан. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 июля 2000 года N 1059. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: adilet.zan.kz/rus/docs/P000001059 – Дата доступа: 15.01.2019.
2. Правила присуждения ученых степеней. Приказ министра образования РК от 30 мая 2013 года № 214 «О внесении изменений и дополнений в приказ министра образования и науки РК от 31 марта 2011 года № 127 «Об утверждении Правил присуждения ученых степеней»
3. Новиков А.М. Как работать над диссертацией: Пособие для начинающего педагога-исследователя. – 4-е изд. – М.: Издательство «Эгвес», 2003. – 104 с.
4. Новиков А.М. Докторская диссертация?: Пособие для докторантов и соискателей ученой степени доктора наук. - 3-е изд. – М.: Издательство «Эгвес», 2003. – 120 с.
5. Диссертация как квалификационная научная работа. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: (<http://www.cyberpedia.su/9x1326b.html>) – Дата доступа: 29.01.2019.
6. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.zdamsam.ru/a17121.html> – Дата доступа: 29.01.2019.
7. Таубаева Ш. Методология и методика педагогического исследования. Учебное пособие – Алматы, АПС КНБ РК. 2014. – 116 с.
8. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: (http://www.studopedia.ru/10_208093_что) – Дата доступа: 29.01.2019.
9. Ануфриев А.Ф. Научное исследование. Курсовые, дипломные и диссертационные работы. - М.: Ось-89, 2004. - 112 с.
10. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: (<http://www.otvet.mail.ru/question/56651989>) – Дата доступа: 21.02.2019.
11. Адаутов А.Ю., Мухаметжанов Б.С. «Категориальный и терминологический аппарат пограничной безопасности». – Алматы: АПС КНБ РК, 2019. – 77 с
12. Современный образовательный процесс: основные понятия и термины. – М.: Компания Спутник+. М.Ю. Олешков, В.М. Уваров. 2006
13. Ярская В.Н. Методология диссертационного исследования: как защитить диссертацию. Полезно молодому ученому, соискателю ученой степени. – М. ООО «Вариант», ЦСПГИ, 2011. – 176 с.
14. Маркетинговые исследования: Учеб. пособие / Н. В. Павлов, О.А. Пономарева; – СПб.: Изд-во СПбГТУ, 2001 – 316 с.
15. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: (<http://www.present5.com/logika-nauchnogo-...>) – Дата доступа: 29.01.2019.
16. Научное исследование и его методология - МегаЛекции [Электронный ресурс]. - Режим доступа: megalektsii.ru/s67876t3.htm (свободный доступ). – Дата доступа: 29.12.2018.

17. Государственный общеобязательный стандарт послевузовского образования «Докторантура» в редакции постановления Правительства РК от 13.05.2016, № 292
18. Государственный общеобязательный стандарт послевузовского образования «Магистратура» в редакции постановления Правительства РК от 13.05.2016, № 292
19. Пилоян Р.А. Основы научно-исследовательской деятельности (на примере физкультурного ВУЗа): Учебное пособие / Московская государственная академия физической культуры. – Малаховка: МГАФК, 1997. – 63 с.
20. В. И. Ленин. Об отношении к буржуазным партиям. Полное собрание сочинений. т. 15
21. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова.- 4-е изд., дополненное. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.
22. Правила оформления диссертации на соискание ученой степени доктора философии (phd), доктора по профилю. Проект. – Алматы, 2014 г.
23. Закон Республики Казахстан «О Государственной границе Республики Казахстан». Утвержден указом Президента Республики Казахстан от 16 января 2013 года № 70-V ЗРК
24. Иванов К.В. Автоматизация оценки благозвучия текстов. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/avtomatizatsiya-otsenki-bлагоzvuchiya-tekstov> – Дата доступа: 25.02.2019.
25. Мусаев А.А. Библия для адъюнктов и соискателей. Как подготовить и защитить кандидатскую диссертацию: методическое пособие. – Спб.: ВАС, 1998. – 254 с.
26. Лудченко А.А., Лудченко Я.А., Примак Т.А. Основы научных исследований: Учеб. пособие / Под ред. А.А. Лудченко. - 2-е изд., стер. - К.: О-во «Знания», КОО, 2001. – 113 с.
27. Толковый словарь русского языка. Под редакцией Д.Н. Ушакова (1935-1940); (электронная версия): Фундаментальная электронная библиотека.
28. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: textfighter.org/raznoe/Science/ Дата доступа: 15.02.2019.
29. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://refleader.ru/jgejgeotrnaqas.html> Дата доступа: 15.02.2019.
30. Методология военно-научного познания. Под ред. генерала армии И.Е. Шаврова, полковника М.И. Галкина. – М.: Воениздат, 1977. – 432 с.
31. Осипов А.И. Философия и методология науки (библиотека Google. 25 глава. Динамика научного познания).
32. Волохова Е. С. Основные этапы научного исследования // Молодой ученый. - 2016. - №6. - С. 755-757. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: - URL <https://moluch.ru/archive/110/26991/> Дата доступа: 15.01.2019.
33. Виноградов С.Н. и Кузьмин А.Ф. Логика. Учебник для средней школы. Издание восьмое. Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР. – М.: 1954. – 101 с.

34. Пономарев М.В. Проблематизация диссертационного исследования (ИИиП МПГУ) (*учебный текст*). [Электронный ресурс]. - Режим доступа: megalektsii.ru/s16385t6.html Дата доступа: 15.01.2019.
35. Понятие научной проблемы, ее постановка и формулирование. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: studbooks.net/585376/filosofiya или studopedia.su/16_32981 Дата доступа: 15.02.2019.
36. Методические указания по выполнению выпускных квалификационных (дипломных) работ по специальности 030301.65 «Психология»: Метод. указания. - Казань: Изд. «Познание» Института экономики, управления и права (г. Казань), 2007. - 66 с. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [studopedia.su/14_21806 ...](http://studopedia.su/14_21806...) Дата доступа: 15.02.2019.
37. Гипотеза и ее роль в исследовании систем управления. helpiks.org/8-11011.html
38. Как правильно определить объект и предмет исследования. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://www.syl.ru/article/190442/mod_kak-pravilno-opredelit-obyekt-i-predmet-issledovaniya - Дата доступа: 15.02.2019.
39. Кузин Ф.А. Диссертация: Методика написания. Правила оформления. Порядок защиты. Практическое пособие для докторантов, аспирантов и магистрантов. – М.: «Ось-89», 2000. – 320 с.
40. Краевский В.В. Методологическая рефлексия. // Советская педагогика. 1989. №2. – С. 72
41. Лапыгин Ю.Н. Диссертационное исследование магистранта, аспиранта, докторанта [Электронный ресурс]. - Режим доступа: fictionbook.ru/author/yuriyi - Дата доступа: 10.02.2019.
42. Лукашевич В.К. Основы методологии научных исследований: Учеб. пособие для студентов вузов. - Мн.: ООО «Элайда», 2001. – 104с.
43. Понятие Предмет исследования. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: rudocs.exdat.com/notion/Предмет - Дата доступа: 10.02.2019.
44. Объект и предмет исследования. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: refac.ru/obekt-i-predmet - Дата доступа: 15.02.2019.
45. Лекция 11. Научные методы исследования. Правила выбора методов в соответствии с темой и задачами. Виды методов для различных направлений исследования. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: megalektsii.ru/s13178t10.html - Дата доступа: 09.01.2019.
46. Выбор объекта, предмета исследования, определение цели и задач исследования. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: lektsii.org/7-38054.html - Дата доступа: 09.01.2019.
47. Презентация Комитета по контролю в сфере образования и науки «2017-2018 жылдары қорғалған докторлық диссертациялар нәтижелері туралы»
48. Некрасов А.А., Каратаев Р.Г. Основы методологии, методики и технологии научных исследований теории и практики охраны государственной границы (учебно-методическое пособие). – Алматы, Военный институт КНБ РК, 2008 г. – 56 с.

49. Объект, предмет, цель и задачи научного исследования. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: cyberpedia.su/9x8186.html - Дата доступа: 29.01.2019.
50. Исследовательская деятельность. Словарь. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: research_activities.academic.ru - Дата доступа: 17.01.2019.
51. Ипполитова Н.В. Взаимосвязь понятий «методология» и «методологический подход». [Электронный ресурс]. - Режим доступа: cyberleninka.ru/article/n/... - Дата доступа: 17.01.2019.
52. Асташкина И., Мишин В. Методология исследования. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: inventech.ru/lib/analis/analis0009 - Дата доступа: 09.01.2019.
53. Федотова Г.А. Методология и методика психолого-педагогических исследований: Учеб. пособие; НовГУ им. Ярослава Мудрого / авт.-сост. Г.А. Федотова: – Великий Новгород, 2006. – 112 с.]
54. Курносоев Ю.В., Конотопов П.Ю.. Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы. 2004 г. – 350 с.
55. Крампит А.Г., Крампит Н.Ю. Методология научных исследований: учебное пособие /– Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2008. – 164 с.
56. В.В. Краевский Методология педагогического исследования: Пособие для педагога-исследователя. Самара: Изд-во СамГПИ, 1994. – 165 с.
57. Лекция. Понятийный аппарат научного исследования, его содержание и характеристика. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: podelise.ru/docs/index-27191008-... - Дата доступа: 17.01.2019.
58. Современная энциклопедия. 2000
59. Максимов С.Н. Методология и методика научного творчества (как написать и защитить диссертацию): учебное пособие. – СПб.: СПбГИЭУ, 2012. – С. 163. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: studopedia.su/14_104387 - Дата доступа: 17.01.2019.
60. Селетков С.Г. Соискателю ученой степени. – 3-е изд., перераб. и доп. – Ижевск: Изд-во ИжГТУ, 2002. – 192 с.
61. Этап формирования (выбора) критериев оценки достоверности результатов исследования. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: helpiks.org/4-99333.html - Дата доступа: 17.01.2019.
62. ГОСТ Р 7.0.5 – 2008. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу, библиографическая ссылка. Общие требования и правила составления
63. Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан послевузовское образование. докторантура. основные положения. ГОСО РК 5.04.034 – 2011. Утвержден Приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 17 июня 2011 г. № 261

64. Аникин В.М., Пойзнер Б.Н., Усанов Д.А.. Как сформулировать в диссертации защищаемые научные положения. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: kk.convdocs.org/docs/index-69869... - Дата доступа: 17.01.2019.
65. Долгов А.И. Подготовка и написание диссертации. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [perviydoc.ru/v29106/Долгов А.И. ...](http://perviydoc.ru/v29106/Долгов_А.И._...) - Дата доступа: 17.01.2019.
66. Методология структурирования и формирования основной части диссертационной работы. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: studref.com/319648/menedzhment...osnovnoy_chasti... - Дата доступа: 17.01.2019.
67. Методология структурирования и формирования основной части диссертационной работы. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: studref.com/319648/menedzhment...osnovnoy_chasti... - Дата доступа: 17.01.2019.
68. Положения и результаты, выносимые на защиту. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [studref.com/318814/matematika ...](http://studref.com/318814/matematika_...) - Дата доступа: 17.01.2019.

*Адаутов Аркин Юсупович
Жасанов Куандық Болатович*

ӘСКЕРИ-ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ ӘДІСНАМАСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

Оқу көрнекі құралы

Техникалық редакторы
Муйденов М.Қ.

Баспаға 2022 жылғы 4-мамырда жіберілді.
Гарнитурасы «KZ Times New Roman». Офистік қағаз. № 661 тапсырыс.
Өлшемі 900x600 1/6. Көлемі 6,75 бп. Таралымы 5 дана.
Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара академиясының
редакциялық-баспа бөлімі
Алматы қаласы, Достық даңғылы, 103.